

۷۶

۴

نومبر

جمعه

Tatar
۱۱-۴۸

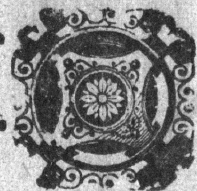
۲۶ محرم ۱۳۲۶

۱۵ فیورال ۱۹۰۸

۱۹۰۸

اون بیش کونده بر چققان ادبی سیاسی مجموعه در.

خورا

جهانگیر خان. (۱۲۶۱ - ۱۸۴۴)

«شورا»

مجموعه نك بابلری اوشبو ترتیبده بولنور:

- ۱) مشهور آدملر والوغ حادثه‌لر. بو بابده ایسکی ویگیلردن برر بیوک آدم‌نك ترجمه‌ه حالی درج اولنور، پادشاهلردن بحث ایدلندیگی وقت مملکتلرینك فسقه چه جغرافیة و تاریخی سویله‌نور.
- ۲) مقاله‌لر. بو بابده ادبی، تاریخی، اجتماعی مقاله‌لر بولنور.
- ۳) تربیه و تعلیم. بو بابده حفظ صحت، تدبیر منزل، تعلیم، مکتب و مدرسه، شاکردهم معلم‌لرگه دائر. بندلر یازلنور.
- ۴) کشفیات و اختراعات.
- ۵) متنوعه. مملکت ایچنده وطشده اولان هر تورلی خبر و معلومات یازلنور.
- ۶) تقریظ و انتقاد. یگی چیقیش اثرلر (کتاب، رساله و غزته ژورناللر) حقنه معلومات ویریلور.
- ۷) اجمال سیاسی. روسیه‌نك ایچنده وطشده اولان ایکی هفته‌لک سیاسی حاللر فسقلق ایله بیان ایدلنور.
- ۸) مواسله و مخابره. سوال جوابلر و هر تورلی مکتوبلر یازلنور.
- ۹) حکایات. اشعار. لطائف و مقاللر.

ناشرلری: محمدشاکر و محمد ذاکر رامیفیلر. محرری: رضاء‌الدین بن فخرالدین.

آبونه بدلی: ییلقی دورت روبله - ۶ آیلق ۲ روبله ۲۰ کاپک.
«وقت» ایله برگه آلوجیلرغه ییلقی بدلی ۳ روبله، ۶ آیلق ۱۰ روبله ۸۰ کاپک.
اجنبی مملکتلر ایچون بر ییلقی ۱۵ فرانک.
آدرس: Оренбургъ, редація «ШУРО»

ابونه بدلى : سنهك : ۴، آلتى آيتق ۲ روبله ۲۰۰ كاپك.
«وقت» برلن برگه آلوپيلارغه :
سنهك ۷، آلتى آيتق ۳ روبله ۸۰۰ كاپك در .

آدرس :

Редакция «ШУРО» Оренбургъ — Rédaction du «Chouro» Orenbourg.

اورنبورغده اون بيش كونده بر چققان علمى وادبى مجموعه در . نومر ۲

شورادىر والوغ خادىر

جانى بك خان

(۷۵۸ - ۱۳۵۷)

بونلرنىڭ هر ايكيسنىڭ آنالارى طبطغلى ايدى .
باشقه بر خاتوندىن اوزباك خاننىڭ خضر بك
اسمىك دىخى بر اوغلى اولوب ، جانى بك ،
خان اولدىغى صوڭ اولدىلدى (۱) . اوشبو
واقعه لر سىبىدىن روس تارىخلرنىڭ : «جانى بك
ايكى طوغمه سنى اولدروب خان اولدى» ديه
يازلنور (۲) .

جانى بك اوزىنىڭ طوغمه سى تنى بك
صوڭنده ۷۴۲ - ۱۳۴۲ تارىخنده خان نصب
ايدلدى وكندينىڭ تخت كه چىقىدىغى بيلدر

(۱) ابن بطوطه ج ۱، بيت ۲۱۷ .

(۲) ملايوف .

اوزباك خان وفات اولدىغنده (۷۴۱ -
۱۳۴۱ دە) كندى طرفدىن تعيين ايدلن وليعهدى
بيوك اوغلى تنى بك خانلىق، منصبه چىقىرى .
تنى بك غايت گوزل صورتلى واوزباك خان
قاشنده اعتبارلى اولسه ده خان نصب اولدىغى
صوڭ سىرتى گوزل اولمامشدر . اوشبوسىبىدىن
بر قدر مدت طور دىغىدىن صوڭ اولدىلدى
وطوغمه سى اولان جانى بك حكمدار اولدى .

جانی بک خان بوزارغە کوچی یتدیکندن وایکنچیدن پک کوب دولتر چیرکاو و مناستر اسمندە حیلە ایله یاشرلوب قالدردلدیغنی بیلدکندن، کوب ساتولا شورغە یارامادیغی ایچون چیرکاو و مناسترلر اسمندە اولان ملکدر ایچون دیه بر یولی آلتیوز صوم یاساق و یروب، اشنی تمام ایتمشدر. بونک ایله چیرکاو و مناسترلر حقندە اولان اوزبک خان یرلیغی اوزینک قوتندە قالدی، هیچ بر تعرض ایدوچی بولمادی. میترپولیت طرفندن ایدلمش ادشبو تدبیر بتون روسیه روحانیلری طرفندن تحسین ایدلنوب، اوردادن قایتدیغنە حرمت ایله قارشو آلدیلر (۴).

اولدرلمش کناز الیکساندر اوغلی یارسلاف پرونسکی «سرای» غە واردیغندە خان جانی بک طرفندن کنازک یرلیغی احسان ایدلندی و خان سراپنک بیوک آدملرندن اولان کیندک اسملی توره ایله اوزاندرلدی (۵).

۷۴۸ - ۱۳۴۷ تاریخندە بر سبب ایله دشت قیچاق حکومتندن تیمر اسمنک سرعسکر قوماندە سندنە «آلیکسین» شهری اوستنە عسکر یبارلدی. تیمرایسە صوغشوب آلدیغی صوگ، شهرنی یاندرتدی و کوب غنیمت مالی آلوب «سرای» غە قایتوب کندی (۶).

لیتوا کنازلری ایله مسقوا کنازلگی آرسندنە اولان دعوالر سببندن، لیتوا کنازی اولان آلفیرد مسقوا کنازلری ایله طوغریدن طوغری صوغشورغە جسارت اینه آلمادیغندن بونک ایچون یاردم اوتنورگە دیه جانی بک خان حضرتلرینە اوزینک طوغمەسی قاریادانی ایله

ایچون اطرافنە اولان ملکتلرگە ایلهچیلر یباردی. روسیه کنازلرنی کنازک منصبنە خانلر، یرلیغ و یروب تصدیق ایدرلر و شوکا قدر اوزلرینە کناز عنواننی (تیتولنی) و یرمازلر حتی کوب وقت خانلر، اولگان کنازلرنک الک یاقینلری اوله طوروب باشقە بر یراق مرتبەدە اولانلرنی کناز ایدوب یرلیغ بازارلر ایدی (۱). ایوان فیدور اوغلی، آغاسی دیبیتری وفات اولدیغندە کنازک منصبی ایچون خان یرلیغنی بر ییل مقداری کوتوب طورمش و یرلیغ کلما ی طوروب کندیسینە کناز عنواننی و یرمامشدر.

خانلر تخت کە چیققلری ایله روسیه کنازلری اورداغە واروب، خانلقنی تبریک ایدرگە و ایسکی بیعتلرنی یا کارتورغە مجبورلر ایدی (۲). اوشبو سببندن جانی بک تخت کە چیققدیغی ایله روسیه دە اولان کنازلر و میتر و پولیت فیاغونست «سرای» غە کلدیسلر. اوشبو وقت جانی بک خان حضرتلری مسقوا کنازی اولان سیموننی آزمدت صوگنکرخصت «یروب یباردی ایسە دە میتر و پولیت گە رخصت و یرمای اوزاق طوندی (۳). جانی بک خان مناسترلر و چیرکاولر آلتون کموش و باشقە نرسه لر ایله پک بای اولدقلری سببندن بونام دن یاساق آلورغە تیوشلی ایدیکنی میتر و پولیت گە بیان ایدی. بوکا قارشو ایسە میتر و پولیت: «اوزبک خان حضرتلری چیرکاو و مناستر ملکلرنی یاسافدن عفو ایدی» دیه سویلاسه دە برددن اوزبک خان یرلیغنی

(۱) کرامزین.

(۲) مسقوا کنازی سیمون اوز عمرندە اورداغە

بیش مرتبە واردی. صلاویوف.

(۳) کرامزین.

(۴) کرامزین.

(۵) کرامزین.

(۶) صلاویوف.

۷۵۵ - ۱۳۵۴ تاریخده غلیب اوغلی فیدور زور عسکر پیغوب « مورم » شهری اوستنه کلدی و « مورم » ده کنازلك ایدوب طوروچی یوری یارسلو اوغلی قووب ییاروب اوزنی کناز اعلان ایندی . مورم خلقلری ایسه یوری دن ناراضی اولدقلری سببندن بو حال گه شادلان دیلر و فیدور ایله برابر اورداغه خان حضرتلرینه یرایغ آلور ایچون ديه کندیلر . فیدورنک کیتدیکنی ایشدوب اوزینک عسکرلرنی پیغوب یوری تکرار « مورم » گه کروب اوطوردی ، لکن خان حضرتلرینه بو طوغورده دو قلا د باصامق لازم اولدیغی ایچون بو هم « سرای » غه یوللاندى .

فیدور ایله یوری ، خان حضرتلری حضور نده حکم که طور دیلر . جانی بك خان « مورم کناز لکنی فیدورغه تیوشلی تابوب یرلیغ ویردی و یوری نی فیدورغه تابشردی (۱) . یوری آباغی قولى بغاولی اولدیغی حالده فیدورنک تورمه سنده ادلمشدر . (فیدورنک مورم غه عسکر ایله واروی ایلاکدن جانی بك خان قو- شوی بوینچه اولورغه تیوشلی) .

توبرده واسیلی میخایل اوغلی ایله ویسو لود البکساندر اوغلی خولومسکی اسمنده کینازلر (بونلر بربرینه یاقین قارنداشلردر) اوز آرالرنده دعوالاشورلر ایدی . میتر و پولیت البکسی ولادیمیر شهرینه کلدکنه بونلر ایکسی آنک حضورنک حکم که طور شدیلر . فقط بونلر آراسینه میتره پولیت حکم ایدر که کوچی یتماد یکندن اورداغه خان حضرتلری حضورینه کندیلر (بو واقعه میلادی ایله ۱۳۵۷ ده در) . لکن خاننک خانونی اجتهادی سببندن نویر کناز لگی واسیلی گه

ایدوب یباردی . فقط بونی ایشتدیکنده مسقوا کنازی سیمون هم بالذات ایلچی ییاروب : « لیتوا کنازی اولان آلفرد بزم اوستومزگه عسکر ییارمک اجتهادنده در . بز ایسه سزنک اطاعتلی تبعه لرگزمز ، آلفرد اگرده بزگه غالب اولسه احتمال سزنک اوزگزگده قورال کوتاررگه جسارت ایلر ! » ديه سویلاتدی . جانی بك خان غایت عقلی ومدبر همده لیتوا ایله مسقوا آراسنده سیاست احوالنی قاراب طوردیغی سببندن لیتوا کنازینک ایلچیسى سوزینه التفات ایتمادی بلکه اوزنی طوتوب مسقوا کنازینه اسیر صفتی ایله یبارتدی . اوشبو سببندن لیتوا کنازی مسقواغه محاربه گه واراچق یرده پک کوب هدیه لر ییاروب طوغمه سی قاریادانی خلاص ایدوب آلدی .

مسقوا کنازی سیمون وفات اولدیغنده ، ایوان قالیطه دن وسیموندن ده کوب جفا وظلملر کوردیکلرنی وشونک سببندن سیمون اوغلرینه کنازلك ویرلماسون بلکه سوزدال کنازی قنسطنطین گه کنازلك انعام ایدلسون ایدی ، ديه ناؤغورد خلقلری جانی بك خان حضرتلرینه سوداقوف اسمنده بر ذات ریاستنده ایلچی هیئتی یبار دیلر . فقط جانی بك بونلرک سوز لرنی اعتبارغه آلمادی وسیمون ایله برطوغمه اولان ایوان اسمینه یرلیغ ویرلوب ، کناز نصب ایندی (۱) .

۷۵۴ - ۱۳۵۳ تاریخده ناؤغورد کنازی قنسطنطین وفات اولدیغنده ، جانی بك خان حضرتلری بونک اوغلی آندری اوزرینه یرلیغ ویروب نیژنی ناؤغورد ، غرادیشچه ، سوزدل ولایتلرینه کناز نصب ایتمشدر (۲) .

(۱) صلاویوف .

(۲) کارامزین .

ویرلدی و ویسولودنی هم واسیلی گه
تابشردلی (۱).

۷۵۸ - ۱۳۵۷ تاریخده قاضی معی الدین
البردعی اسمنده بریبوک آدم «سرای» شهرینه
کلوب، اذربيجان مهلاکتنده حکومت سورمکه
اولان ملک اشرف بن تیمر تاش بن چوپان
اوستوندن جانی بک خان حضرتلرینه شکایت
ایتدی ورعیتنی جبراب مال بیغدیغنی غایت
اثرلی صورتده سویلادی؛ اوشبو سببدن عسکرنی
پیغوب خان حضرتلری ملک اشرف اوستنه سفر
ایلدی. «در بند» و «شروان» آرقلی کچدیکی
صوگ «مهران» ییلغهسی بوینده اشرف عسکر
ایله اوچراشوب محاربه ایتدی. اشرف عسکر
مغلوب اولوب پراکنده اولدی و اشرف اوزی
ده اسیر آلنوب خان حضورینه کتورلدی.
خان حضرتلری ملک اشرفنی عفو ایدوب
«سرای» غه آلوب قایتقیچی ایدی، لکن
اذربيجان بیوکلری؛ «اگرده ملک اشرف دنیا
ده سلامت طورر ایسه بو طرف خلقتده هیچ
راحتلک اولماز، آنک تکرار قایتوب کلمکندن
هرکیم قورقوب طوررلر» ديه اولدررگه اشارت
ایتدیکلرندن خان امری ایله قتل اولندی.
بونى ایشدیکلرنده «تبریز» اهالیس شکر
نمازلری اوفومشلردر.

خان حضرتلری اوشبو سفرنده «تبریز»
شه-رینه کوروب حکومت سراینه
توشدی و برکیچ قونوب ایرته-نمازنی
جماعت ایله عالیشاه جامنده اوقودی (۲).
ملک اشرفنک بتون خزینه سنی ضبط ایدوب
عسکرینه تقسیم ایتدی (۳) و دورتیوز دوه

(۱) صلاویوف.

(۲) تلفیق الاخبار، ج ۱، بیت ۵۵۱ - ۵۵۴.

(۳) ابوالغازی

آغر لغنده اولانی «سرای» شهرینه قایتارلدی (۱).
خان حضرتلری ایلی بیگ آتلی عسکر
ایله اوغلی بیردی بک نی «تبریز» ده قالد-
روب، ملک اشرفنک تیمر تاش اسملی اوغلی
وسلطان بخت اسملی قزنی اوزی ایله برابر
آلوب قایتوب کندی. تبریز اهالیسی بیردی
بک نی حکمدار نصب ایتدیلهر و بونک ایچون
بایراملر باصادیلر.

خان حضرتلری اوشبو سفرندن قایتدیغی
وقت آغرخسته لندی و ترکلگندن امیدنی کیسد-
یکی سبیلی اوغلی بیردی بک طرفنه خبر
یبار تدی. اوغلی بیردی بک نی ولیعهد ایدوب،
خلقلرغه کوب نصیحتلر ایتدیکی صوگ «سرای»
غه قایتوب (۲) وفات ایتدی. بیردی بک
«سرای غه بتدیکی وقت خان حضرتلری ارتجال
ایتمشله ایدی.

روس تاریخلری بک جانی بک خان، اوغلی
بیردی بک طرفندن اولدرلدی و بونک ده سببچیسی
تاوولی بی اسمنده بر ذات ایدی، دیدیکلری
اصلسز بولسه کرک.

چانی بک خان طوغروسنده بعض روس
تاریخلرنده اوشبو روشده بر حال حکایت
ایدلنور: «جانی بک خان خاتونی تایدولا آغر
خسته لندیکندن روسلرنک الیکسی اسملی بر
ویلرنی چاقرتوب اوشکور تدی و خاتون ده
ترلدی. اوشبو وقتلرده روسیه ده خان طرفندن
اذلان باصقاق قاشاق، روسلرغه جبر
ایتدیکندن، الیکسی مذکور قاشاقنک روسیه دن
قایتارلونی صورادی وشوگا کوره خان
قاشاقنی «سرای» غه کیر و چاقرتدی. اسلامچه
پازلمش اثرلر بوگا صرف بر روس روحانیلری

(۱) کلرامزین.

(۲) ابن خلدون سه زندن وفات ایتدیکی آغلاشلور.

(۱). معتبر عالم‌لردن سید شریف ابن عبد الحمید طرفندن تربیه ایدلمشیدی (۲). شریعت غراده پک محکم اولوب، عالم‌لرنی، سیاحلر و زیارت ایدر ایچون کیلوچیلرنی هرمت ایندرر ایدی (۳). غایت متدین وعادل، درویش صفت، خیر اندیشه وصلاح بیشه ایدی (۴). تفتازانی «شرح تلخیص» نام اثرنی بوکا هدیه ایتمش وباشنک هم اسمنی ده ذکر ایتمشدر. بو کونده شرح تلخیص کتابندن درس اوچوچی شاگردلر و اوفوتوچی مدرس‌لر بزم بزمده تقریباً بر بیك عدد اوله بیلور. اگرده بونلر تفتازانی عادتق مشرق مداحلرندن ديه ظن ایتماسه لر جانی بك خاننگ فوق العاده بیوک و عالیجناب بر اسلام پادشاهی و بو مملکت مسلمانلرینک مدار افتخارلری اوله چفی ایله اعتقاد ایتکلری لازم کلور (۵).

جانی بك خان ۷۵۸ - ۱۳۵۷ ده وفات اولوب «سرای» شهرنده دفن اولندی. الله تعالی غریق رحمت ایتسون!

(۱) کارامزین و صلابوف.

(۲) ابن بطوطه، ج ۱ بیت ۲۱۷.

(۳) ابو الغازی، بیت ۱۷۵.

(۴) مستفاد الاخبار ج ۱ بیت ۱۰۶.

(۵) مشهور ادیب و استاذلردن اولان سامی بك جنابلری

«قاموس الاعلام» ده عادتق گنه ماناخلرنی یازدیغی حالده

اوز عصرنده بتون روسیه گه حکومت ایدن جانی بك حضرتلرینک

ترجمهء حالنی یازارغه ساراللق ایتمشدر.

طرفندن یا صالح‌مش اصلسز خبر ديه باقارلر. ظنمزه کوره واقعه‌نک اصلی اولسه هم احتمالدر. جوچی عائله‌سندن اولان دشت قپچاق خانلری چنگز عائله‌سینک قزلربی چیتلر گه ویرماسه لرده کندیلری باشقه لردن قز آلورلر ایدی. منگو تپهر خاننگ بر خاتونی فسطنطینیه دن کلدیکی معلومدر. اوزبک خان خانونلری آراسنده روم ایمپیراتورینک بیلون اسملی قزی وار ایدی. اوشبو قبیلندن جانی بك خاتونلری آراسنده روس قزلری اوله بیلور. اول وقتک اولان روس کنازلری ایچون اوزلرینک سیاسی مرادلرینه واسطه اولورلق بر قزنگ خان یاننده اولنمه‌سی بیوک بر سعادت حساب ایدلنور گه لایق ایدی. «سرای» ایچنده تایدولا اسمنده یورتلمش خاتوننگ صرف بر روس قزی اولوب ده سیاسی بر سرنی تبلیغ ایدر قصدیله اوز باشنی خسته لگه سالوب ده اوشکورو بهانه‌سی ایله الیکسی اسملی ولینی چاقرتوب مقصدنی میدانه کتورمه‌سی ممکندر. فاشاقنک روسیه دن کبرو چاقرلماسی ده آزا ش دگلدر. توبر کنازلری نزا عنده مداخله‌سی اولان خاتوننگ ده اوشبو خاتوننگ عینی یاکه شوکا اوشاشلی بری اوله چفی ممکندر. بو ایسه یالکز کندی ظنمزد، حقیقتنی ایسه الله تعالی بیلور. جانی بك خان هر تورلی خلقلر خصوصاروس وخرستیانلر ایچون غایت مرهمتی بر پادشاه ایدی.

مقاله لر

حج حقنده معلومات

(باشی اوچونچی نومبرده)

رسول اکرم حجی

حج، رسول اکرم افندمز حضرتلری «مدینه» گه هجرت ایدوب کلدیکلری صوک فرض اولمشیدی. هجرتدن بدنچی ییلده ذوالقعدة اینده صحابه لر ایله بر مرتبه «مکه» که واروب نفل حج ایدوب قایتدی. مکه مشرکلری ایله اولان عهدکه کوره اوشبو سفرنده «مکه» ده بالکز اوچ گنه تاووک طورمشدر.

رسول اکرم اوزینک فرض حجنی اونونچی ییلده فیلمشدر. اولگی و صوگنی حجی اوشبو اولوب، بوکا «حج الوداع» دیبورلر (زیرا اوشبو حجنده رسول اکرم خلقلرغه وداع ایلمشدر).

رسول اکرم حضرتلری حج سفرینه چقاچغنی اعلان ایندکنده. آنکله برگه واروب و برلکده حج ایتمک قصدیله اطرافده

اولان عربلر «مدینه» گه جبولدیار. ذوالقعدة نك یکر می بشنچی شنبه کون (میلادی ایله ۶۳۱ نچی ییل ۲۰ نچی فیورال رسول اکرم حج قصدیله سفر ایندی. صحابه وچیتدن کلمش عربلر هم برلکده ایدیلر. مدینه شهرنده ابو دجانه الانصاری حضرتلرینی امیر ایدوب فالدردی. خلقلر رسول اکرم نك آلدنده، آرتنده، یانلرنده وارورلر وهر کیم اوزلری بیلدکجه عمل ایدرلر، رسول اکرم هیچ کیمنی عملی حقنده مؤاخذه ایتماز ایدی. امهات مؤمنین (رسول اکرم خاتونلری) هر بری اوشبو سفرده برلکده وارر ایدیلر. ذوالحجه نك شنچی کونی «مکه» گه ایرشوب «ثنية عليا» (کدا حجون. معلاة. مقبرة مكة اسملی اورن) دن ضعی وقتنده شهرگه کردیلر. رسول اکرم انك ايلك مسجد حرام اوزرینه کیلوب باب شیبه، باب عبد مناف اسمنده اولان ایشکدن ایچکاری کردی و کعبه گه قاراب

كلوب، اخشام ايله يستو اوقوديلر . بوندىن صوڭ رسول اكرم ياندى و ايرته نماز ينه قدر هيچ بر طوروب يورمادى ، نماز فلان اوقومادى . نعر (قربان عبدى) اولان اونونچى كون ناك بيلندىكى كىبى ايرته نمازنى اوقودى، قصوا^۱ اوستنه بنهرك «مشعر حرام» گه كلدى، ياقتورغا نغه قدر دعا ايتدى . قوياش بانماز دن ايلك قصوا^۲ نغه بنوب «وادى محسر» گه و بوندىن صوڭ جهره گه كلوب ناش آتدى . بونك بعدنده قربان بوغازلنه چق برگه كلوب اوزينك مبارك قولى ايله آلمنش اوچ عدد (اوزينك ياشى سانجه) دوه قربان بوغازلادى . بونك صوڭنده «مكه» گه قايتوب اويله نمازى اوقودى .

رسول اكرم خلقلرغه قازاب : «اى جها عت ! حج عمللرينى بندن اوگرنوب قالكز ، احتمال كه بوندىن صوڭ حج قىلىق بگا نصيب اولماز!» ديبور ايدى . «منى» ده جمله خا تونلرينه باغشلاب برصغر قربان بوغازلاندى . «منى» ده قربان بوغازلادى صوڭ ساچنى كيتارندى، مبارك ساچ بورنكلرينى خلقلر اوز آرالرنده اولاشوب آلدبلر .

طواف و داع ايتدىكى صوڭ قايتور اچون «مدينه» گه سفر ايتدى «ذوالحليفه» گه يتدىكنه كىچ اوتكاروب ايرته گوسنده «مدينه» گه كردى .

حج طوغروسنده بازارغه قصد ايتدىكمز معلومات اوشبو قدردر . فقط اوشبو بعث اوزرينه فخر كا ئنات افندمز حضرتلر نيك هجرت ايتمش وقبر شريفلر نى مشتمل اولان «مدينه» منوره» حقدنه هم بعض شيلر الحاق ايتمك مناسب كورله در . اوشبو سببدن كىله چك نومبرده «مدينه» حقدنه بر قدر سوز سويلنور .

(صوڭى وار)

دعا قىلدى . نماز فلان اوقومقسزبن طواف ايدرگه كرشدى و «محجن» ي (۱) ايله حجر اسودنى استلام ايتدى . مقام ابراهيم گه كيلوب ايكى ركعت نماز اوقودى . اولگى ركعتده قل يا ايها الكافرون و صوڭفيسنده قل هو الله احد سوره لرنى فوشدى . حجر اسود بوچباغينه تكرار واروب حجر اسودنى استلام ايتدى . ايشكدن چقوب «صفا» غه واردى ، بوندىن صوڭ «مروه» گه كلدى . مكه خلقى حتى اوى ايجنده اشلاوچى خاتونلرغه قدر رسول اكرمنى كورر اچون چيقمشار و بربرينه كوشتر لر ايدى .

اوشبو سفرنده رسول اكرم وانك ايله وارمش قافلله «مكه» نك طش باغنده طوقتامش لر ايدى ، نمازنى مسافر نمازى ايدوب قسقه اوقور ايدى .

ذوالحجه نك سىكزنچى كونى (ترويه) پنجشنبه ضحى وقتنده مسلمانلر ايله برلكده «منى» غه چيقدى و «منى» ده اويله، ايكندى، اخشام ، يستو و ايكنچى كون ايرته نمازنى اوقوب قوياش چيقديغى صوڭ «عرفه» گه يوللاندى . «بطن الوادى» اسملى يرده خطبه اوقودى . وقتى كردىكى صوڭ حضرت بلال اذان ايتدى، اويله و ايكندى نمازلرنى اوقو ديلر . عرفه ده : «اليوم اكملت لكم دينكم ...» آيت شريفه سى نازل اولدى .

قوياش بابودىغى ايله عرفه دن كوچديلر رسول اكرم «قصوا» (دوه سينك اسيدر) اوستونده و آرتنده اسامه بن زيد اولنور ايدى . خلقلر نك طغزلاشدقلىرى كوروب رسول اكرم : «اى مسلمانلر ! صبر و سكينه اوزرنده يورگز ، آشقمه گز !» ديه ققرر اولدى . «مزدلفه» گه

(۱) ناياق ، لکن ياشى كورى اولور .

نرسه لر سویلادی . حاضر ، بونلردن بعضلرینی
«شورا» اوقوچیلرینه عرض ایتمک بولام .

*
* *

چواش دیلنده مسلمانلقدن کیلکان کوب
سوزلر وار ایکان . دینکه (اسلام دیننه)
تعلقلی بو سوزلرنک اکثریسی عربجه اولوب
بعضلری ده فارسیدر . منه اول سوزلردن بر
نیچه سی: پسمه لله (بسم الله) پی خمپهر (پیغمبر)،
پیریشتی (فرشته) ، ازره ئهل (عزرائل) ،
آمین ، صواب (ثواب) ، قربان (اسماء آلهبه دن) ،
صارامات کوپهری (صلوات کوپهری) ، آره م
(حرم) .

چواش آدلری ، کوبسنجه مسلمان اسملر
یدر : آپتوللا (عبد الله) ، اپتی (عبدی) ،
کلیمه ، صریخوا (ظریفه) شریخوا (شریفه)
آلیمه (عالمه) . . الخ .

دینلرنده اسلام اثری بایطاق موجوددر:
توحید - طوغری یعنی تگری (۱) نی بریللر
واقعا طوغرامش (تگری آناسی) ، بوله خچی
(بولوچی) تگری ایله کیشی آراسینی ، بولوب
طوروچی ، واسطه (شکلی بعض اشخاص مخیله
بولغانغه ، هم طوغری تیرلک آصراوچی ،
اورلق یاصاوچی . . الخ کوک تورلی صفتلر
برلن یاد فیلنغانغه ، چواش دینین تدقیق ایتکان
کشیلردن بعضلری چواشلرنک کثرت الهغه
معتقد یعنی مشرک بولولری ایله حکم ایتمش
ایسه ارده ، مجارلی عالمنک فکرنجه بو حکم

(۱) طوغری ، بارچه تورک قوملرنده الوهیتکه
بیریلکان عمومی اسمنگ چواشلرجه صورت تلفظیدر . اول
اسم عمومیگ اصلی «طاگ - ایری» در . عثمانلیلر
وتاتارلر بونی «تگری» دیه تلفظ ایتلر . «تهری» دخی
شولوق سوزنگ بر باشقه تورلی ایتلو ویدر .

بر مستشرقك سیاحتی

شهره لر نندن

بیل یارم قدر اول ، مجارلی بر مستشرق ،
چواش وتاتارلرنک دیلرینی ، نسلرینی ،
اعتقاد وعادتلرینی تیکشیریر ایچون ، ایدیل
حوضه سینه کیلگان ایدی . کیلگان وقتلر ندوق
مومی الیه ایله کورشوب بیلشدم ؛ هم فایتوب
کبتکانچی مناسبتنر دوام ایتدی . آنک چواش
وتاتار آره سندن طورووی ویورووی بزگه بایطاق
فائذلی بولوب چیقدی . قومزنک عوام ادبیاتنی
یعنی جیر ، طاقماق ، اکیه تی (حکایه) ، طابشماق
وضرب مثلرینی جیوب تاتار دیلینه خدمت
ایتدی ؛ آنک یاننده بر نیچه تاتار شا کردی ،
عوام ادبیاتی جیوده معاونت ایدوب یور وگانگه ،
بو شا کردلر علم السنه ، اتنوغرافیا وفولق لور
(۱) حقنده بر خیلی معلومات آلدیلر ، اصول
کوردیلر (۲) .

مستشرق افندی ، بو کونلرده ایشین
بیتروب ، بر صندوق طولیسی مواد علمیه
جیوب ؛ مملکتنه فایتوب کیندی . کینه سی
کونلرنده کینه ، صوگ موضوع تدقیقاتی بولغان
چواشلر حقنده ، میگا ، فائذلی کوب

(۱) «فولق لور» ، انگلیزچه فولق «قوم» ، «لور» علم
کلمه لرنندن مرکب اولوب ، بر قومنگ عوام ادبیاتنی تدقیق
ایله اعتقادات ، عادات ، اخلاق وفوانیننی اوکرنمک علمیدر .
(۲) بو شا کردلرنک تاتار عوام ادبیاتنی جیوب
بامدیریرغه ، و حتی تاتارچه بر لغت کتابی ایچون مواد
جمع ایترکه نیتلاندیکلرینی ایشیدوب ، بیگ سویندم .

كشینیك بر پیرشتی سی باردی . بو پیرشتی
کیشی برلن برکه جوری دی . کیشی نباقه
کیسه ، پیرشتی کیرماینجه ، اول کیشی
چیقانیجی جلاب طوره دی . . . .»

شوشی وشوشیلرغه اوخاشلی احوالگه
قاراب ، مجاری مستشرق ، چواشلرنک برزمانلر
مطلق اسلام دینینه کیرکان بولولری ایله حکم
ایته در . مومی الیهنگ فکر نجه چواشلر ، بلغار
وتاتارلردن اول ، خزار خانلری زمانه سنده ،
میلادنگ تقریباً بدنجی عصرنده ، اسلامیتنی
قبول ایتمکله در . واقعاخزار خانلرنک پایتختی
ژولغا یاننده ایتهیل شهری بولغانی ، بونلرنک
آوروپای روسیه نکه شرق و جنوب طرفلرینه
حکم ایتمک انلری ، بدنجی عصر صوکلرندوق
عربلرله مناسبت تجاریه گه کیرشکانلری ، حتی
خزار خلقلرنندن بعضارینک شولوقتلرده اسلام دینینه
کیره باشلاغانلری ناریخچه مثبتدر .

چواش اسلامیتنگ ، اسکی دینلری ایله
قاتیشیق بولوویده ایسه ، مستشرق افندی ، شویله
ایضاح ایته در : چواشلر آراسنده اسلام دینی
تمام ونیق اورنلاشوب یتمازدن اول شرقدن
کیلگان مهاجرلر ایله شمالغه طابان سورولوب ،
اسلامیت مرکزندن آیریلغانلر . بو جهتله
چواشلرده اسکی دینلری ایله اسلام دینندن
مرکب بر دین تشکل ایتمک .

بلغار وقران خانلری زمانه سنده ،
بو یافلرده اسلامیت بیک قوتلنگان ؛ بوخانلقبر
روس قولینه اوزغانسین صوکنده ، روس
حکومتی چواش وتاتارلرنک دین ایشلرینه بخش
دقت قیلماغان ؛ یعنی مسلمان ناتارلرغه ، کورش
وقارنداشلری چواشلرنک دینین آرچوب ،
آنلرنی صافی مسلمان ایتمکله کوب فرصتله
بولغان . اولزمانلرده ناتار علماسی آرنه

یا لگشدر ؛ طوغرامش ، بوله خچی فلان وحدانیت
آلهیه گه معتقد قولرده دخی موجود خضر ،
الیاس وملائک قیلندندر . چواشلر ، فقط
طوغری غه عبادت ایتهلر ، طوغرامش غه
دعاده قیلنمی ، قربان ده چالمنی . بوله خچی
گه ده طوغری ایله واسطه — مجاری اینکانجه
« طوغری نکه نوعما سکره تاری » — بولغان
صارتین ، تلاکنی آنارغه ایرشدیرسین ، شفا-
عتچی بولسون ایچون گنه دعا ایتهلر در .
خلاصه چواشلر موحددر .

چواشلر ، طوغری نکه صورتین یاصامیلر ،
هم یاصاونی جلیخ (گناه) صانیلر ؛ حتی زهناده
طوغری غه صورت بیرمیلر . چواشلرنک
پوتلری یوق . چواشلر فه تیشیست یعنی
پوتقه طابنوجی دکادرلر .

چواشلرنک عبادتلری ، آیاق اوستنده
طوروب دعا اوفودن هم قربان چالودن
عبارتدر . عبادتلرنده دخی اسلام ایزی وار :
دعا قیلغانده قبل یاغنه (بعضلری غنه قویاش
چیقمان یاغنه) ایلانلر ؛ زور عبادتلرنده
بزنک نمازده غی شکللوک سجده قیللر ؛
دعادن صوکل بیت ، یا که صقال صیپیلر . قربان
چالغانده « پسمه ل » دیوب چاللر . فادینلر
ایرلر برلن برکه طوروب عبادت ایته آلمیدر .
چواشلرنک ده آطنه لقی بایرامی ، مسلمانلر
ده غی کوک جمعه کون ؛ بوگا « ارنه کونی»
(آطنه کونی) دیلر .

قربان ایتمک کوبراک تکه چاللر .
طوگنز آشامیلر .

آرانی ایچو گناه صانلادر . آرانی
ایچکان کیشیننی اولگاندن صوکل ، شویطان
(شیطان) آت یاصی دیلر . خلقنی آراقیدن طیبو
طوغرسنده قیزیق بر حکایتلری ده وار : « هر

بائىندە، بونىڭ اوغلىرى، اوغلىرىنىڭ اوغلىرى،
 حاضرده تورالر ايكاندى . هم بىك صاغىوب
 تورالر ايكاندى، بروقت بولور، بزده اورس
 پادشاسىن قووب چىغارب، ياكادن خان بولور بز
 دىب . . . » (بروقت بولور، بزده اورنمىزغە
 قايتىر بز دىب . . .)

بو حكاينى مستشرق افندى، «سويل»
 اوياز دندە كسى بر آؤولده ايشتكان . حاضر
 يازاچم ايكىنچىسىنى «بوا» اوياز ندە سويلكانلر؛
 اساسا بو ايكىنچى برىنچىنىڭ آليشمەسى
 (وارىاتسىياسى) در:

« قزاننى آلغاندىن سوڭ تاتار خانى اورس
 صالدىللىرى آلدندىن قاپوب، خان مسجدىنە كروب ،
 آندە صاقلانە طورغان طوخاتمىش طرمالى گنەگە
 (باغۇچى كىتابىنىڭ آطا قلىسى) نى آلوب ،
 قوش بولوب « تەرك چىرىنە » (تورك چىرىنە)
 اوچوب كىتكاندى . تورك چىرىندە تاتار خانى
 اولىگان بولسەدە اوغلىرى حاضرده عىرايتە -
 لردى هم بر طاغىن قايتىر بز دىوب صاغىوب
 تورالردى . خان مسجدىندە شونىڭ شىكالى بىك
 كوب باغۇچى كىتابى باردى . آنلرنى اورسلر
 صاقلاب طورەلردى؛ بر كىشىنى دە آنە كرتەپلردى . »

*

* *

بونلر كىبى اسكى زمانلرغە متعلق تارىخى،
 مىلى، شاعرانە حكايلەر تاتار آراسىندە دخى وارد .
 اسكن مستشرق جنابلرى اوچراتە آلمان .
 هر حالده بىچارلى قىرىنداشمىزگە مىلى خىزىنە
 لرىمىزنى جويمازغە كورستكان يولى ايچىون
 كوبرحمت او قومالىمىز؛ هم شول يولنى تعقيب
 ايتوب، حكمت عوام بولغان آنا بابا سوزلرىنى،
 ملتىڭ فراسىت و طرفتىنى كورستكان طابىشماقلىرى -
 ىنى، استعدادشەر بەسنى بىلدىرگان چىر و طاقماق

طرىشقان بولسە، بوكوندە چواشلىرنىڭ بارچەسى
 خالص مسلمان بولجق ايكان . آلايدە، نىكدر،
 چواشلىر ، اولگىچە قاتىشلىق دىنلر ندە قالغانلر!
 مستشرق افندى، بو مالكە بىك عىجلەندە . . .

*

* *

قان ياغىدىن چواشلىرنىڭ تورك هم قزان
 و بلغار توركلىرىنە اڭ ياقىن قىزداش بولوب ،
 چواش دىلنىڭ تاتارچەدن بىك آز آيرمىلى
 ايكانلىكى جەلگە معلومدر . شونىڭچوندىر كە
 چواشلىرنىڭ ھەمەسى تاتارچە بىلە و تاتارلر ايلە
 بىك يىڭل قاتناشەلر .

چواشلىردە مليت حسى قوتلىدر . چواشلىقنى
 و توركلىكنى ياراطالر . بر زمانلر قزان خانلىرى
 قول آستىندە عىر ايتكانلر بىن بر دە اونتماغانلر؛
 اولزمانلرنى صاغىوب سويلى طورغان تورلى
 عوام حكايلەلرى (اكيەتلەرى، ليگندەلەرى) وار .
 مستشرق افندى بونلردىن برىنچىسىنى
 مىكانقل ايتدى . مېندە آنلردىن ايكىسىنى شاعرانە
 بولغانلقلردىن عىنا يازام :

« قزاننى آلغاندىن سوڭ، تاتار خانى روس
 پادشاسىندىن بر طاغىن كوسلەم برلن اوينىم
 دىوب رخصت صورانغاندى . اورس پادشاسى
 رخصت بېرگاندى . تاتار خانى، خان مسجدىنىڭ
 باشىنە چىغوب كوسلەسى برلن بر اوينانغان دە
 بار خلق، اورس عسكىرى دە، تاتار عسكىرى دە چىرگە
 توشوب جىلانغاندى . بر طاغىن اوينانغاندى، بار
 خلق كولاوب بى بى باشلانغاندى . بر طاغىن
 اوينانغاندى، يىگاندىن بار خلق دە جلى باشلانغان
 دى . اوچ طابقر اوينانغانچىدىن، تاتار خانى كوسلە
 سىن واتوب، اوزى آق قوش بولوب قوندىرلە
 ىنەلە (كون ياغىنە - جنوبغە) اوچوب كىتكان
 دى . كون ياغىندە، سود كولى دىگان بر كولى

کیزلاو، روح ملتنی، امید استقبالی کوربرگه
اڭ باقتی بر کوزگیدر...
ی. آنچورا اوغلی

لرینسی، قوه متغیل، حسیات دینیہ و ملیہ سنی
آکلاتقان حکایہ لرینسی، خلاصہ: عوام ادبیاتنی
جیوب صاقلارغه طریشمالی یز. زیرا بونلر
تاریخ ملی گه، ادبیات حقیقه گه اڭ برکتلی بر

اوزمزگه عائد

(باشی اوچنچی نومبرده)

اسلامنڭ دینی مکتب و مدرسہ لری اورنبورغ
صوبرانیہ سی نظارتندہ ایدی، صوگره دن بونی
دولت یاواش یاواش آلوب معارف نظارتندہ
وبردی.

بوندن باشقه فکرلری ایله منفق اولدیغمز
جهتلہ آنلرنی بوبرده کوستررگه حاجت یوقدر.
شمدی رقماری ترتیبی ایله اوشبو سوزلرینی
حاکمه ایده چکمز، شویله:

(۱) بو حکم، زیارت ایدوچیلرنڭ اکثر-
ینه کوره اولسه کرک، یوقسه عموملک اوزرنده
بو یله حکم درست اولماز. بیک کوب کیمسه لر
اولورکه بلغارغه یالکیز آثار اسلافنی کورمک
وانقلاب احوالدن عبرت آلمق ایچون وارلر.
نادر اولسه ده تاریخی معلومات آلمق ایچون
وارانلرده کورلور. قبرلر یانینه وارمقدن اصل
مقصود عبرت آلمق وکندیکنک ده بر کون

(۶) صوڭ عصرلر اولان دورده
بخارا، ابو عبدالله محمد بن اسماعیل البخاری
وابو حفص کبیر ایله ابو حفص صغیر
زمانلرنده اولان بخارا اولمای بلکه علم
قویاشی غروب اینمش، علوم دینیہ و فلسفه
یرینه اسالیب یونان و اوهمام حاکم اولان
بخارادر. ایشته شول طرفه واروب تربیه
آلدقلری سببندن روسیه اسلاملرنده منازعات
لفظیه میدان آلدی وآندن فایتمش کیمسه لر
اهل اسلامنک جهودلرینه باعث اولدیلر. مع
مافیہ بونلر آراسنده قورصاوی و مرجانی کبی
ذاتلرنڭ ظهوری خارق العاده شیلردندر.
بونکله برابر بخارا و ترکستان طرفلری ایله
اختلاط ایتمکلی، اسلام دیننده صلابت اوزرنک
طور مقلرینه باعث اولدی.

(۷) ایمبراطوریتسه بکاترینه زماننده اهل

ايله صوغشداقلىرىنى روس مؤرخلىرى يازارلار. وصو- قىمىش اولان تنگه ارنىدىن استىلال ايدىرك تيمىر وفاتىدىن كۆپ زامانلار صوڭ «بلغار» نىڭ سلامت اولدىغىنى سويلارلار. بعض مؤرخلار دىن مراد كىمىر عجب!؟ (۳) قزان اطرافىدا اولان خاقلارنىڭ تاتار قومىدىن ايدىكلرىنى دعوى ايدىنلار اىچون عبدالله افندىنىڭ فكىرىنى قبول ايتىمىدىن باشقا چاره يوقىدىر. زىرا تاتار قىياقتى ايله قزان خلقى قىياقتى آراسىدا خېلى فرق اولدىغىنى معلومىدىر. استانبول تركلارنىڭ اصل ترك قومىدىن فرقى قىياقتىدا اولدىلارنىڭ سېبى دە روم قانى قاتشىدىغى دىيورلار. اويله ايسه قزان خلقىنىڭ تاتارلاردىن فرقى قىياقتىدا اولدىلارنىڭ سېبى روس قانى قاتشىدىغىدىن اوله بىلور. لىكن بزم فكىرمز بو طوغرودا باشقا، شويله: قزان مسلمانلارنىڭ تاتارلاردىن آيرىم قىياقتىدا اولدىلارنىڭ اصل تاتار اولمادىلارنىڭ قزانلىرى وعموما روسىيە اسلاملىرى تاتار اولمىق شويله طورسون حتى تاتار قانى قاتشۇوندا بىوك شېبە واردىر. تاتارلار، دولتىلىرى روسلار طرفىدىن ضبط ايدىلدىكى ايله بىر قىسمى مشرق طرفىدا ھىجرىت ايتدىلار. تركستان وبخارا طرفلارنى كىدوب اوزباك تىمىيە ايدىلدىلار وبىر قىسمى دە چوقنوب روسلارغا قاتشوب روس اسمىنى آلدىلار. خالص روسلار آرسىندا يوزدە بىر روس اولمادىغىنى حالدا يىكرمى بېشى خالص تاتار وارغىندا ھىچ شېبە يوق. «روسنى قازىسەڭ تاتار چىقار» دىنلىكان سوزدە مبالغە يوقىدىر. حالبوكة بو ەلىككە كلىمىش تاتارلارنىڭ عددى نفوسلىرى بىرلى اسلام وترىكارە كورە غايت آز اولمىشىدىر. شونىڭلە بىر ابر شېر و قىرىلار دە مەبىشت ايتماي ھەمىشە اوزلارنىڭ خېمە نىشېنىڭ عادىتلارنى دەوام ايتەشىلەر. اصل بىرلى تركلارنىڭ

اوشبو حال گە كىلە چكىنى فكىرلىك دىبە اعتقاد ايتدىكىم، استىداد وامتعايت ايلمىك قىمىش صورىدا جائز دىگەل دىبە بىلدىكىم حالدا بىن ھم بىر مرتبە «بلغار». واردىم. امثالى نادر اولان عالملىرىدىن مەرجانى دە شول بىرلار دە يورمىشىدىر. ايلمىك سفىرم اولدىغى جەنلە «بلغار» اورنىدا اولان روس قىرىيە سىندا مچاورلىك دعوا سىنى ايدىن بىر قارىتىنى كىندىمە دىللى صفتى ايله آلورغە مچبور اولدىم. بىر مەقدار يوردىكىمىز صوڭىدا بىر ايسكى بنا خرابە لىرىدا كىندىمى ضبط ايدە آمىيەرق كوزلارمىدىن ياش بوشالدى. قارىت دە بو حالە چوقى تەجب ايتدى ونھايت: «صحابەلر قىبرى ياندىدا آغلامادىڭىڭ حالدا تاش بىغىدىغىنى ياندىدا آغلارسون، اوزىڭ بىر اوقومىش آدم كېي كورلورسنىن حالبوكة قىبرىلار گە اوطوروب قران اوقومادىڭ، قول كوتاروب دعا ايتمادىڭ، يالغىز روسلر كېي آيساق اوزرە بىاصوب طوردىڭ دە كىندىڭ!» دىبە نىكىدىر ايدى. قارىتنىڭ نىتىنى گوزل ايدى، شوڭا كورە بىزدە آنچىق كوكلمىزدىن: «علمت شىئنا و غايت عنك اشياء» مصراعىنى اوقومىقلە اكنفا ايتدىڭ.

خلاصە: «بلغار» واروچىلارنىڭ جەل سىيە قىبرىلار گە عبادت ايدىوچىلر و اولكلوردىن استىداد قىلوچىلر اولماي بلكە آرادە باشقا بىر مەقصد ايله يوروچىلار دە اولنور. ايشتە بو بىر دە شونلارنى استىنا ايتىمىك لازم ايدى.

(۲) تارىخ اھلى قاشىندا مشھور تىمىر-البىنە تىمىرلىك اولە چقىدىر. فقط تىمىرنىڭ دىشت قىچاق طرفلارنى كەمەسى ۷۹۳ تارىخ ھىجرى حدودىدا اولوب، اوشبو وقت «بلغار» وارمادى دىيورلار.

تىمىرنىڭ قىمىش مەملىكىتىدە ۸۰۷ دە وفات ايتدى. حالبوكة بوندىن كۆپ بىللىر صوڭ بلغارلارنىڭ روسلر

کندی تازیخلرنی ده تصحیح ایدرگه یتشه آلامشلردن. اسلاولر، اوزلرینک قانلرینی ایچوب بتون هملکتلرینی تارمار ایدن بر اوچ نورماندار اسمیله اوزلرینی «روسیه» دیه تسمیه ایتمشلر و گویا کنارلرده چافرلوب کتورلمشلر اولوق اوزره تشهیر ایلهشلردن.

(۴) ایوان غروزی غه نسبت ایدلش بو حاللر تماما درست اولوب ایوان غروزی شوپله ایلمشدر، فقط بونک خلفلری ده اهل اسلامنی تضیق ایتمکدن کپرو طور مامشلردن. حتی مسجدلرنی خراب ایتهک حکومت ایچون عادتی بر شی ایدی. ۱۰۵۵ تاریخ هجریده فریم خانلرنندن محمدگری بن سلامت گری، خان روسیه پادشاهی الکسی بن میخایل اوزرینه: «مسجدلرنی خراب ایتدک: قرآن شریفلرنی یاندر دگ، گرمان خانلرنندن آرسلان علی خان نی چوقندر دگ، بوپله حاللر هیچ یاقیشورمی؟ هالبوکه بزم حضور مزده خرستیانلر، کلیسهلر وار، بوپله ایشلر خاطرلره اولسون کلیمبر، سلطان تبعهسی اولان خرستیانلرنک نه درجه ده راحت یشادقلری ده معلومکزدن» دیه مکتوب یازدیغی مرویدر.

(۵) اگرده ایپراطوریتسه بوشیلرنی مرحمت یوزندن و محض آدمچیلک قاعده سندن اجرا ایلش اوله ایدی، البته ثنا و تشکرلره لائق اولور ایدی. فقط ایش اوپله دگلدر. ترکیا ایله اولان اوزون محاربهلرده حکومتنک عسکری، بایلیغی تمام بتدیگی بر وقت مشرق طرفنده اولان مملکتلر برهم برهم الدن کیدرگه حاضر لشمیدی. اوشبو بیوک ایشنک اوکنی آلمق نیتی ایله فزان اسلاملرینه باقتی یوز کوسترمک و ترکستان مسلمانلرنک ده کوزلرینی بویامق لازم کیلیدی. ایشته

یواش و یومشاق معاملده اولدفلرندن فائده لنوب بعینه هندستان ایله انکلیزلر فیملندن مک ترک اوستنه بر تاتار تصرف ایدرک طور مشلردن. روسلرنک و تاتارلرنک بو مملکتنه کیلوب ده اداره ایده باشلامقلری. هنوز کیچه گی کونلک دیه چک قدر یگیدر. روسیه اسلاملرنک بابالری اولان ترکر بالعکس تاریخ ضبط ایدلما دیکی کوندن اعتبارا بو مملکتده حکم سورلر ایدی. زیرا ائک ایلک اوله رق بو مملکتده تاریخ طرفندن کورلش قوملر ترکرلردن سارماتیالولر ایله سیتیالولردن.

بعض مؤرخلر بونلرنی ایکی قوم اولوق اوزره و بعضیلرده بر قومنک ایکی اسمی اولوق اوزره قبول ایلرلر. سارماتیالو سیتیالو واسکیتلر، عهوما اوشبو یرده طور وچی ترکرده عرب سیاهلری «صافلاب» و صوکرده دن کلمش هونلر ده «ترک» دیه اسم ویرمشلردن. اوشبو سببدن عربلر ایله قاتناشوی بلغاریلر اوزلرینی «نحن قوم متولدون بین الصقالبه و التریک» دییور اولمشلر، (بز ایسکی ترکرلر ایله یگنی کلمش ترکرلر اختلاطندن حاصل اولان قوملرمز دیمکدر).

بو کونگی روسیه مسلمانلری شول بلغار-یلرینک صو قاتنشماش خالص بالالریدر. اوشبو جهندن قیافتلری تاتار و طوغریسی ده مانغول قیافتنه باشته اولمهسی طبیعیدر.

روسیه مسلمانلرینه بخار ایلر و عهوما ترکستان طرفنده اولانلر «نوغای» اسمنی و روسلرده «تاتار» اسمنی ویررایسه لرده هر ایکسی یا کیشدر. روسلر ایسه بونلره بر وقت تاتار حکومتی آستونده طور دقلری جهندن شوپله تعبیر ایلرلر. روسلر بزم تاریخه زی تحقیق ایتمک شوپله طورسون، استبداد بلاسی سببندن

اگرده معاذ الله بو سیاست برر یوز ییل
مقدم باشلانمش اوله ایدی، اوچ بیش
آدمنک بخاراغه واروب پورمه سینک هیچ حکمی
اولمبه چق ایدی. خصوصاً اوشبو وقتلرده یوز
آولده بر عدد اولسون ابتدائی مکتب اولنماز،
اولندیغی برلرده ده اصول تربیه رعایت اید-
لنوب اوقوتولماز ایدی.

(۷) بزر اوشبو مسئله حقنده چوق تتبع
ایتدک ايسهده حقیقته ایرشه آلمادق. ایپرا-
طوریتسه طرفندن ویرلش فرمانلرنگ الده
اولانلرنده بوکا دلالت ایدر بر شی یوقدر.
بزم فکرمزه کوره مکتب و مدرسه نظارتی هیچ
وقتده اورنبورغ صوبرانیه سینه ویرلماشدر.
اوشبو مقاله ایله عبدالله افندیگ بعض
بر فکرینی تحسین ایتدیگمز و بعضیلرینه ده
جزئی بحثلرده اولندیغمز معلوم. شاید مزبور
افندی کندیلرینک جزئی اولان مسامحه لرینی
تعديل ایلر، ناگاه بز یاگلش سویامش
اولسهق، یاگلشمزنی تعمیر ایدر. هر ایکی
حالده بز چوق بختیارز.

«درویش»

اورنبورغ صوبرانیه سی ایله اوچ بیش عدد جامعلر
اوشبو بیوک بلانی دفع ایدر ایچون « لالجب
علی بل لبغض معاویه » قبیلندن میداننه کنور-
لمشدر. فی الواقع ایمپراطوریتسه ننگ اوشبو
تدبیری باروم ملیون عسکردن زیاده ایش
کورمشدر.

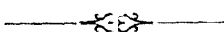
فقط مفتی و اعضالرینی عبدالله افندی
دیدیکی کبی اهالی انتخاب ایلش اولمای بلکه
حکومت کندیسی انتخاب ایدر اولمشدر.
(۶) احتمال که اسلاملرنگ بو کونه قدر
دینلرینی سلامت آسراب کلمکلری بخارا وترکستا-
نلور ایله اختلاط ایتدیکلرندن اولور. فقط
بزم فکرمزه کوره بو ننگ حقیقی سببی روسیه
دولتینک ضعیفلیکی و اسلاملره تمام آفتانومیه
ویروب دینی و ملی اشلرینه اصلاقاتشما دیغیدر.
روسیه، اسلاملره شول قدر اختیار ویرمشیدی که
حتی اوزلرینک اولگی حکم ایتدیکاری
وقتلرینی ده خاطر لرینه کنورمازلر ایدی.
روسیه ننگ اوزینک تبعه سینی روسلاشدر مق
و بتون مملکتنی ملت واحده ایلهک سیاستنی
طومه سی یگی صوگ وقتلرده میداننه کلمشدر.

روسىيە مسلمانلارنىڭ

مكتىب ، معارف ، وادىيات

(ۋولغا وقرىم تاتارلىرى. قىرىمىدە دارالمعلمين، تاتار معلملىرى، غىصپرىنسىكى،
اصول صوتيه مكتىبلىرى، اسكى مدرسەلىرى، قىرىمىدە معارف.)

«ترجمان» صحیفەلىرىنىڭ غىصپرىنسىكى
كوبسنىچە، ۋولغا تاتارلىرىنىڭ يالىڭىز تىركىستان
مسلمانلىرىنىڭ توڭل، بىلكە قىققاز وقرىم مسلمان
لىرىنىڭ كىوب آرتىدە اولدقلىرىنى تاءىسى
ايەلە ذكىرايتەدر. (۲)

قرىم مسلمانلىرىنىڭ معارف - قىرىم مسلمانلىرى
نلىرىنىڭ كىلەچەك اولورسەق: روس معارف
مائورلىرى مسلمانلىرى آره سىندە روس مكتىبى
كوباپىتورگە ھرنە قدر آرتق اجتهاد ايتماسەلىرىدە

(۲) ۱۹۰۱ نچى سىنە «ترجمان» نك نومىرىنىڭ
علاوہ ايدوب چىقارمىش «مبادى تەمدن اسلاميان
روس» اسلى تاتارچە وروسچە رسالەسىندە غىصپرىنسىكى
«اوقو واشقولا مىشەسى» ۳۰ يىل اول روسىيەگە
ئوشلغان تىركىستاندە ۶۰۰ يىل ايلك روسىيەگە قوشلغان
ۋولغا بويىندىن تىز ويڭلەرەك بارادر. بوشايان تاءىسى،
لىكن چىن بىر حقىقتىرا! (صحیفە ۶)

تاتارلىرىنى روسلاشدرغە خىدمەت ايتوچىلىرى
نىڭ ۋولغا ونازان تاتارلىرىنىڭ نادان
لقلىرىدىن شكايت ايتولارى يالىڭىز روسلاشماو
معناسى بىرلەنگە توڭل، بىلكە چىن نادانلىق،
معناسىلەدر.

ۋولغا تاتارلىرىنىڭ مەدنىيەت و ترقى چەتتىچە
روسىيەنىڭ باشقىلەرلىرىدە كى مسلمانلىرىدىن آرتىدە
لغى آناستاسىيىف (۱) كىسى روسلاشدر وچىلىرى
طرفىدىن بىيان ايدىلىكى شىكىللى، بى طرف روس
علماسى وختى چىن ملتپىرست و معارفپىرور، ترجمان
محررى غىصپرىنسىكى طرفىدىنە اقرار ايدىلىمىدەدر.

(۱) «مىنىستىرنار و دنوى پىروسو ۋىشچىنىيە ژورنالى»
نىڭ ۱۹۰۶ نچى سىنە ايدىون نىسخەسىدە، آ. آناستاسىيىف
نىڭ «ۋىيانكە ايتارودىسلىرى ھم آنلارنىڭ اشقولالىرى»
اسلى مقالەسىنە باققىز. صحیفە: ۹۲، ۹۳، ۱۰۲، ۱۰۳.

کینه بونلرده معارف و مکتب ژولغا تاتارلار-
ندن یوقارو درجه ده در . بوندن باشقه ، قریم
تاتارلرینک جانلانوب معارف و اوقو ایشنده
آلغه کیتولرینه اوز آره لرنده غصپرینسکی
کبی ملتپرور و بعضی غیرت و منازت صاحبی
آدملرنک ظهوری کوب سبب اولمشدر . ژولغا
تاتارلری آره سنده بویله آدملر یوقدر .

(واقعا ژولغا و قزان تاتارلری آره سنده
روس مکتبلرنده اوقوب معارف جدیده آلمان
تاتارلرنک اوز خلقلری آره سینه کوه رک معلم
لک ، محررلک ، یازوچیلق و سائر مدنی و علمی
خدمتلرده بولونغانی بوق ، یا که یوق درجه
سندده شیره کدر . بو کونگی ادیلمرز ، محرر
لرمز ، ناشرلرمز ، معلم و مدرسلمز و ملت
آره سنده بولنوب علمی و مدنی خدمتارده بولنو
چیلرمزغه بر کوز صالاقق بولساقق بارسینک
اوزمزنک مسلمان مدرسهلرندن چیقوش و بعضیلر
ینگ شونندن چیققدنصکره استانبول ، مصر ،
مکه ، مدینه طرفلرینه یوروب آزمی کوبهی
اوقوغان آدملر اولدیغنی کوررمز .)

شویله ظن اولنمقده درکه : گرچه قریم
ترقی و مدنیتده اوزیده پک آلدده بولماهدده
مسلمانلرنک انتباهنه پک اساسلی خدمت ایدو
چی غصپرینسکی کبی ملتپرورلرنک آنده
ظهوری سببلی ژولغا و قزان تاتارلرینک معارف
و تمدنلرینه یاردم کینه قریم دن کله جکدر .
بوکا دخیده بر سبب واردر : قریمده ولایت
مرکزی اولان « سیمفروپول » شهرنده تاتار
لرغه روسجه معلم ینشدرر ایچون آچلغان
اوپینلسکی اشقولوار . تاتارلرنی معارف جدیده ایله
روس روهندک تنویر ایتوجهنندن بونک پک گوزل
اوقولا . اینسپکتوری روس . بو اشقولادن

هر سنه اونلاب یاش مسلمانلر درس تمام
ایدهرک معلملک شهادتنامه سی آلوب چغالر
لکن قریمده تاتار اولرنده آچلمش ابتدائی
روس اشقولالری آرتق کوب توگل . شول
سببلی بو معلملرنک بارسینه ده معلملک ادرنی
طابلمی . بونلر بالضروره اوزلرینک سعی
وغیرتلیرنی باشقه جهتلرگه یونالدیرگه مجبور بولالر .
بعضیلری موسقوا ، پتربورغ کبی مرکز لرگه
باروب دخیده زورراق علملر اوقیلر . بعضیلری
استانبول و مصرغه باروب تحصیل ایتلر .
بعضیلری قورصلرغه یوریلر . وبعضلریده
پیرم اورنبورغ ولایتلری کبی روسیه ایچرو-
لرینه کیلوب معلملک ایتلر . شول وجهه
قریمده روسجه معارف آلمان یاش یکتلر اوز
لرینک علملریننی قریمدن یراق بولغان روسیه
اچنده گی دین قرداشلری آره سینه طارانتالر .
(قریمده روسجه اوقوب اکمال ایتکان بر
ایکی آدمنک استانبول و مصرغه و بر ایکی سینک
موسقوا پتربورغ مکتبلرینه بارولری ایشید-
لمش ایسه ده روسیه ایچرولرینه کیلوب معلم
لک ایتدیکلری بزلره معلوم توگلددر . احتمالکه
باشقه طرفلرده بولسه بولور .)

حالبوکه روس معارف مامورلری قریمده
ینشکان بو ضیالی مسلمان یکتلریننی بویله
چیتلرگه طارانتقدن ایسه قریمک اوزنده
تاتار اوللرنده کوبره ک روس اشقولالری
آچوب بونلرنی شونده معلملک که یرلشدره
بارسلر قریم مسلمانلرینک تمدن و معارفلی
ایچون هیچ شبهه سز ، کوب فائده و بیچاره
بالالریننی ، اوزلرینک قرون وسطی دن قالمه
اسخولاستیکه مدرسهلرنده تضحیح اوقات ایدوب
عمر چریتودن قوتقاررغه سبب بولور ایدی .

صوتيه كرتلدى. اولگى كىي ايجك اوقوب بالالارنىڭ ۶-۷ يىل عمرلارنى اوتكارو اورنینه بش آلتى آبدە اوقورغە بازارغە اوگرەتوب، قالغان مدتدە ذهن و فكر آچە چق كر كلنى نرسەلر اوقتورغە امكان حاصل اولمشدر.

غصپرینسكى طرفندن چغارلغان بو اصول صوتيه آز بر زمان ايچنده شول قدر بيوك شهرت قازانمشدر كه :

روسبه نك هر طرفندغى ترك قبيله لرندن قريمغە باغچه سراى اصول صوتيه مكئبى، اصول صوتيه ايسله اوقنو ترتيبى كوررگه مخصوص كشيلىر كيلمگه باشلاديلر. حاضر نك ايسه قريم نك اوزندن باشقه. ژولغا بويلرى، قفقاس، ماوراى قفقاس، تركستان، سپير كىي روسيه نك مسلمانلر ياشى طورغان تورلى گوبرنالر واوبلاستلرنده مكدن زياده اصول صوتيه مكئبلىر آچلدى، حتى قطاي حدودنده گى فولجە غە و قطاي ايچرولرينه قدر باروب يتدى. (۳)

شونك ايله برابر قريمده غى معارفسىز و متعصب روحانيلىر بويكى ترتيبلرگه، اصول صوتيه مكئبلىرينه وعموميتله هر تورلى ياكالىغە قرن قاراب، هميشه مسلمانلرنى اوزلرينك اسكى اصول وقرون وسطى مكئبلىرندن اچقندرماسقه تليلىر. شول سببلى تاتارلر آره سينه تمدن

(۳) احتمالكه اوقوجيلر تاتار مكئبلىرينه اصول صوتيه كرتلوني بر اهميتسزگنه نرسه حساب ايدرلر. فقط بونلرنك تعصبرى، هر يگى نرسه گه قارشو كيلو لرى دقت كه آلدنقه بو، بونلر ايچون پك بيوك بر اهميتنى حائزدر. اصول صوتيه چغاردىغى ايچون باشك غصپرینسكى گه هجوم ايتديلىر، اصول صوتيه گه دين بترو ديب قاراديلر، بو خصوصده تاتارلر آره سند، كوب نزاعلر بولدى. «كتاب المعجم» و «النصول الحديك» گه باقئز.

قريم نك مسلمان مكئب و مدرسه لرنده اوقو و ترتيبلر شول قدر فنا دركه، حتى بر ملتپورور بر مسلمان (غصپرینسكى كىي ضيالى مسلمان اولمق شرطل) بونلرنى اوزى يازوب كورساته چك بولسه بيله، اوقوغان كشيلىر بونلر بر محرر نك كوز ياشى و بورهك فانى ايله يازلديغينه اشانازلر، بلكه مخصوص كولدرر ايچون شاياروب يازلغان نرسه لردر ديه ظن ايدرلر (۱)

درست، غصپرینسكى كىي ضيالى، معارفلى و ملتپورور ذاتلر مسلمانلرنى تنوير ايچون قريمده روس معارف ملاء، ورلرينك علم و فن مكئبلىر آچولرينى كوتوب كنه طور ميلر، بلكه اوز خلقلرن آغار تور ايچون اوزلريده قوللرندن كيلگان قدر طربشه لر: يگى ترتيب ايله ابتدائى مكئبلىر آچو و ترتيبسىز اسكى روحانى مدرسه لرنى اصلاح ايدوب ياكارتو فكرى طارانا لر. هم بر قدر موفقه اولمشلردر. (۲)

بارسندنده اهميتلىسى : غصپرینسكى نك سعى و غيرتى سايه سنده تاتار مكئبلىرينه، بتون مدنى ملتلر مكئبندە اولديغى كىي، اصول

(۱) مثلاً : ترجماننك ۱۹۰۴ نچى سنه ۴۰ نچى نومرنده، قريم نك الك مشهور مدرسه لرنندن اولان «زنچيرلى مدرسه» نك امتعانى حقنده اولان مقاله سينه باقئز. غصپرینسكى بونى «امتحان مجلسى» دگل، بلكه «پلاو مجلسى» «اسكى حمام اسكى طاس» ديه در.

(۲) غصپرینسكى اوزى وقتيله مكئبلرده و مدرسه لرده معلم لك ايتديگى جهتله مكئب و مدرسه لرنك قاي يرلرنده قصور بارلغنى پك بخشى اوگره نگان. صوگره معلم لكنى ترك ايدوب ۱۸۸۳ نچى ييله «ترجمان» غزتهسى و رسالهر نشر ايتيه باشلاغاچ اصول تعليم و تربيه مسئله سنى هيچ خاطرندن چغارماينچه بو خصوصلرغە كوب ذهن و فكر صرف ايتمشدر.

ترکستان مسلمانلارنىڭ اوقو و مکتب ایشلری هم بونلر آره سینه روس مکتبی کرتیگه روس معارف ما مورلارنىڭ یخشوق غیرت ایتولری حقندە یوقاریده سویلانەش ایدی . ایندی قفقاس مسلمانلارنىڭ احوالینه بر کوز صالحی . (بونگ حقندە کیله چک نومردە بولور) ف . ک .

ومعارف طاراتورغە تلاوچی ضیالی مسلمانلار ادزلارنىڭ فکرلارینی مکتب آرقلی نشر ایتودن بیگړه رسالر ، غزتلر ومطبوعات واسطه سیل نشر ایتارگه وهر نه قدر طریشسه لرده قریم تاتارلارنگی تمدن ومعارفنىڭ قفقاس وترکستان مسلمانلارنده غیدن توبان اولدیغنی کوروب تأسفی ایتارگه مجبوردرلر .

مصر القاهرةده

الازهر (مصردن)

معلومات اولمقسزین شویله بویله کبی سوزلره اعتمادا و آراده بر بعضیلر مننگ کندنده اولان سعی وغیرتیه عالم اولوب قایتمه سنی کوروب بیوک فضلرله علم ایچون بورالره سفر ایدرز ، کیلوب کوردکمزده مقصود مننگ اوندە بریننگ حصولنده شبهه یه دوشرز . بوراسنی کوردکمزده عزم وغیرتمزه خلل کلور ، بعضا بونگلده قالمیوب بسبتون غیرت وعزمیز سونمکل هیچ مستفید اولمیبوب ۴-۵ سنه دولاشوب عودت ایدرز ، عودتمزده سوق قدرله بریره مدرس اولورسه ق شو مدرسلك ننگ قولمزدن کیتمه سندن قورقوب مدرسهلر منی اصلاح ومدرسه لرمزه مفیدنلر ادخالنی تفکر وبویولک غیرت ایسدن ملت پرورلره دشمان اولورز وعلیهلرنگ قولمزدن کیلگانننگ بارینی قیلورز ، کیتدکمز کوندن بیرو حاجتلر بنگ تسویه سی ایچون عودتمزی بکله بن ملت

متمدن ملتلر بزم کبی جغرافیه ده بش قطعە ننگ و آنلر اوزرنده اولان حکومتلر ننگ حدود لرینی وبونلر ننگ پایتخت ومقدار نفوسلرینی از برله سکلە اکثفا ایتمیبوب شهرلاریننگ ایچنده موجود بنالره وبعض عائللارننگ احوالینه وارنچه یه قدر تفصیل وتوسیع ایدرلر . بوننگ ایچون بونلردن بری بر حاجتدن طولایی سفر ایتمک اولورسه بو حاجتیننگ نه یرده اولدقنی اول برده بو حاجتی ایچون مشقتلره تصادف ایده چک اولورسه بو مشقتی تحمل ایدوب ایتمیه چکنی وطننده ایکن وقتنده محاکمه ایدر . تحمل ایتمایه چکی حالده عزمندن دونر وعکسی حالده سفرینه عزیمت وهر نوع مشقتله صبرله کینه معلومات سابقه سی نتیجه سی اولرق کیتدکی بزنده بریرلی کبی گیزوب حاجتنی الده ایدر وسفرندن مستفید اولور . بزم خلقمیز خصوصاً بز طلبه صنفی هیچ اساسلی

خیر طرفندن بنا ایدلمکله یکر می توقزه بالغ اولمشدر. هر بر رواقنده اشتمال ایتدکی هجره لریده ۳ ایله ۴۰ عددی بیننده مختلفدر. بوندن باشقه جامع الازهرنک اداره خانهسی مختلف فنلرده یکر می بیگ مجلد کتابی حاوی کتبخانه سی وارددر.

جامع الازهره ۱۰ نچی عصر هجری نهایتینه قدر مصر ملوکی کندیلری نظارت ایدرلردی. ۱۱ نچی عصر دن بیرو ازهرنک احوال و اشغالینه نظارت ایچون مخصوص آدم تعیین اولونهقل «شیخ الجامع» تسمیه اولنمشدر و شیخ الاسلام رتبه سی دخی ویرلمشدر. اوللری مذکور ذات ازهره متعلق و عموم مسلمینه متعلق احوالی کندی اونده باقاردی ۱۳۱۲، سنه هجریه سنده یوقاریده ذکری سبقت ایدن اداره خانه یابلاش و شیخ الاسلامه باشقه مذکور اداره خانه ایچون ایکسی حکومتده مستخدم علماءدن وادچی ازهرنک کندی علماسندن مجموعه ۵ اعضا تعیین اولنمشدر. مذکور اعضا لراقل اون بش کونته بر، شیخ الاسلام ریاستیله اجتهاع ایدر و بو کوندن اعتبارا ازهره عائد اموری مذکور اداره خانهده کوریله باشلامشدر. و بو تاریخده ازهر ایچون ۶۲ ماده دن عبارت بر پر و غرام دوزلمش تقویم البلدان، حساب، جبر، تاریخ، انشا درس لری ازهره ادخال ایدلمشدر. بیوک اجر نلرله بونلری تعلیم ایچون حکومت مدرسهلرندن مقتدر معلملر جلب ایدلمش و خط تعلیمی ایچون مخصوص خطا طر جلب ایدلمشدر. ازهر ایچون مخصوص طیب تعیین ایدلمش و برده مخصوص مستشفی بناسی تحت قراره آلتوب شو اخیر سنه لرده ازهره قریب بر محله بالفعل بنا ایدلمشدر.

بو احوال و افعالیزی کوردکنه بزه (الله کوستر مسون) کوز یاشیله . . . . . اوقور.

شو خصوصلری تفکر ایدوب معلوماتمز ایرشع قدر ازهر و درس لرینه و بوکنا علاوه مدرسهلر حقیقده ده بر قاچ جمله لر یازوب هه شهر یلرمزه بر نوع معلومات ویرمک استه دک، تا که علم، معارف دیب بونده کلوب نافله یره یورلماسونلر کلن اولورسه بونده اولان ثمره ننگ پک جزئی ایدیکنی بلوب وطنندن شوذکر اولنه چق مقدار دن زیاده یه نائل اولمیه هغنی کسدرمش اولسون.

جامع الازهر فتح اسلامیدن سوکوره قطر مصرده بنا ایدیلن جامعلرنک اوچنچسی، هر مین محترمین و مسجد اقصی دن صکره جامعلرنک انک مشهور بیدر. ملوک فاطمیه دن معزلدین الله ننگ سر عسکری جوهر الکاتب الصقلی مصره استیلا ایتدکی ۳۵۹ سنه هجریه سنده قاهره شهرینی بنایه شروع ایتدکنه بو نکده بناسینه هم شروع ایدلوب ۳۶۱ سنه هجریه سیده بناسی تمام اولمشدر. ابتدای بناسنده فقط نماز و جمعه ادا قیلنور ایکن العزیز بالله ابن المعز لدین الله زمانه سنده بو کونده اولدقی کبی دروننده درس هم اوقیل باشلامشدر و اول درسه حاضر اولانلرنک عددید ۳۵ اولمشدر. بو کوندن اعتبارا طلبه ننگ عددی کون بکون تزاید ایدرک بو کونده ۱۲ بیگ راده لرینه و مدرسهلر ینگ عددی ۳۰۰ دن زیاده یه و طلبه ننگ زیاده سی نسبتنده سکنی لری ایچون جامعک دورت جانبندن احاطه ایدن ازهرده موجود صنفلرنک نسبتله رواق الاترک، رواق المغاربه، رواق الشوام، رواق الهنود، رواق فلان و فلان، ملریله معروف رواقلر مختلف زمانلرده ارباب

باشلار يېنە صارق و اوستلار يېنە بوگا مناسب جبهه كېي
اوزون و كيك كيووم كيارلر ، فجر دن
كېچ ساعت اولنره قدر ازهر نك عمومى صحن
و مقصوره لرنده مدرس حضورنده و كنديلرى
مطالعه ايله مشغول بولنورلر . ييمك ايچك لرى
پك بسيت اولماسيدن ناشى ازهره يقين دكان
لرده پندير ، حلوا كېي شيلرى آلوب كروب
كنه شونده على ملاء الناس يپرلر . كېچ ساعت
اوندن سوكره رواقده حجره به نائل اولانى حجره
سينه ، ازهر نك خار جنده اولانى اوينه ، حجره سى
وايى اولمايان پك فقيرى شول عمومى محله
قالور و اوراده اوپور .

ازهر نك يوقار يده ذكرى كېچن پر و غرا -
منچه اوقونمه سى مقرر اولان درس لر تفسير ،
حديث ، فقه ، اصول فقه ، نحو ، صرف ، معان ،
بيان بديع ، منطق ، حساب ، جبر ، تقويم
البلدان ، تاريخ ، انشاسا ، عروض والقافيه
و علم فلكر .

صباح : تفسير حديث و بونك متعلقانى ،
اويله دن مقدم : فقه ، سوكنده اصول فقه ، معان ،
بيان ، بديع اوقنور . عصر و مغرب سوكنده هر
مدرس كندى استديكى درسى اوقويه بيلور .
ياتسودن سوكره درس اولمايوب فقط طلبه لر
كندى بيلرنده مطالعه ايدرلر . (آخري وار)

فاهره ده تاتار طابه سى جمعيتى

فنون حديتمده سنه اخبرنده طلبه لرنك
امتحان ايدلمسى و امتحانده نجاج اولانلر ايچون
مكافات اولوق اوزره ۶۰۰ ليرا صرف ايدلمسى
مذكور هيئت نك اعمال حسنه سندن ايكان ، الشيخ
محمد عبده رحمه الله نك وفات ايتمسيله بوفنلرنك
جنته ياقينلاشدر مق ايچون هيچ منفعتى اولما
مقدن طولانى ، دگل ۶۰۰ ليرا مكافاتي بلكه
بسبتون امتحانلرى قالدردى . كذالك بو هيئت نك
معر قتل ازهر نك متعدد رواقلرنده متشتت
كتابلرى جمع ايدلمكه و بوگا علاوه پك چوق
كتابلر ازهر نك وقف عموميسندن صرفله اشترا
اولنوب ذكرى سبقت ايدن كتب خانه عمومى
ميسى تاسيس ايدلمشدر . ازهر نك شو ذكر
ايديلن يرلرى و بوندن ، باشقه مدرس ، خواجه ،
خادملرى ايچون ديوان الاوقافدن سنوى
۳۰ بيك ليرا صرف اولنور .

ازهر نك سابق الذكر رواقلرى هر رواقنك
كندى طائفه سندن منصوب ازهر نك اداره عمومى
ميه سنه تابع بر شيخ نظارتنده بولنوب بو
شيخه ده شيخ الرواق عنوانى و يرلمشدر . بو
شيخنك وظيفه سيده ، تحت نظارتنده اولان رواقنك
اوقافينه نظر و بونى منسوبلرينه توزيع
وياكى كلن طلبه يى ازهر نك عمومى پر و غرامينه
توفيقا دفتره ثبت ايتمكدر و بونك ده كندينه
مخصوص كتابلرى بولنور .

ازهر نك طلبه سى عمومى مصر خلقى كېي

روس ادبیاتی

یاوروپا ادبیاتندن روسچہ غہ ترجمہلر . مترجمہلر . مقدمہلر . روسیہدہ برنجی غزتہ « ویلومستی »

ابدلدکنصکرہ ، بیوک پتر ترجمہ ایچون آثار غہدہ بعض کتابلر یباررگہ باشلامشدر . ترجمہ ایدلگان اثرلر ایچندہ بایناق بر مقداری ، ادارهء مملکت ایچون ، بیوک پترنک اوزینہ کرکلی نرسہلر ایدبسہدہ ، ادبیات ، شعر ، درس وقرأت کتابلری کبی عمومی تزییر افکار ایدوچی اثرلردہ آز اولہامشدر . بیوک پتر روسیہگہ حقیقی معناسیل معارف ومدنییت کرتر ایچون اک برنجی واسطہ اسکی روس ادبیاتنی یاوروپا ادبیاتی ایله یاگارتیقدن عبارت دیب بلگانگہ کورہ ، بو ترجمہ ایشینہ ، زور اهمیت ویرمشدر .

یاوروپا تیللرندن ترجمہ ایدلگان بو یگی اصول کتابلرنی اوقوب آنگلارغہ خلقنیی حاضرلر ایچون بعضیلرینگ باشارینہ مقدمہلر قویولا ایدی . مثلا : « پوفہندورف » اسملی بر محررنک « یاوروپا حکومتلرینگ تاریخنہ مدخل » اسملی بر کتابی روسچہ ترجمہ ایدلگاچ بونک باش طرفینہ ، تاریخنک لزوم وفائوسی وتاریخ سویگان کشیلرنگ بیوک آدملر دیب آتالمہسی حقندہ بر مقدمہ یازلمشدر .

روسیہدہ غزتہ چغارا باشلاو ہم بیوک پتر زمانندہ وجودہ کیلمشدر . ۱۷۰۲ نچی ییلنک آخرندہ بیوک پتر ، عسکری ایشار و باشقہ مهم

روس ادبیاتینک تجدد دوری زمانندہ غربی یاوروپا ادبیاتندن روسچہ غہ بر چوق اثرلر ترجمہ ایدلمگہ باشلادیغنی یازمش ایدک . بوترجمہلر ایچون بیوک پترنک اوزی کوب اجتہاد ایتمشدر : بیوک پتر باشقہ تیللردن روسچہ غہ ترجمہ ایتارگہ قولندن کیلوراک آدملرنی طابا ، آرہلرندن مقتدرارینی صایلی ، آنلرنی ایشکہ قوشا ، ایتکان ترجمہلرن قاری ، حتی بعضیلرن اوزی توزهتہ ، نیچک ترجمہ ایتلورگہ تیوشلگی حقندہ ایضاحات بیرہ وترجمہ ایشاری حقندہ اوقازلر طاراتا ایدی .

بیوک پتر هر وقت ، باشقہ تیللردن روسچہ غہ ترجمہ ایتکاندہ جملہلرنک یکل ، سوزلرنک ساده و اسلاوانچہدن زیادہ ممکن قدر روسچہ غہ یقین بولووینی طلب ایتمشدر . ترجمہ ایتو چیلر اوللری ، روسلاشقان نیمسلر وپالا کلر اولمشدر . بونلر یگی تیللرنی بیلدیکاری سببلی غربی یاوروپا ادبیاتنہ واقف ایدیلر . بارہ طورغاچ کیف و موسقوا آقادیمیاسندہ اوقوب ا کمال ایتکان کشیلر ترجمہ ایله شغلنہ باشلاغانلر . بونلر گرچہ یگی تیللرنی بیاماسہلردہ لاتینچہ بیلہلر ولاتین تیلی اول وقتندہ یاوروپا نک علوم و فنون تیلی اولوب یاوروپانک کوب اثرلری بولساندہ یازلمقدہ ایدی . سینود نائسپس

اهمیت بیروب اوزی فاتناشه، چیت غزته لردن نیندای نرسه لر نرجه ایتارگه تیوشلگی حقنده امرلر بیره وحتی بعضا غزته تصحیحنی اوزی قاراب، مرتب یا کاشلرینی توزه ته ایسدی. ۱۷۲۵ نجی ییلده «ژیدومستی» غزته سی ننگ اسمی اوزگار تیلوب «روسیه ژیدومست لری» دیه آتالغان و ۱۷۲۸ نجی ییلده بوغزته بتونلای طوقتالوب، «آفا دیهی نا اوق» طرفندن «س. پترپورغسکیا ژیدومستی» اسملی غزته چغار یلورغه باشلامشدر.

بر مملکت و بر ملتنگ اسکی عرف و عا- دتاری اوزگار تیلوب یگی فکرلر کرتیله باشلاسه کوبسنچه اگ باشده روحانیلر آکا قارشو کیله لر. یگی فکرلرنی دین و شریعت نقطه نظرندن محاکمه ایده رک کوبسنچه آنی دین و شریعت که خلاف طابالر و قوللرندن کیلگان قدر کرماسکه و بولدر ماسقه طریشه لر. عجباً بیوک پترنگ بو حرکتلری حقنده اول وقتنگ روحانی علماسی نه فکرده بولوندی لر و بوکا نه کوز ایله باقدیلر؟ (بونلر حقند کله چک نومرده).

«قلم»

واقعه لرنی باصدروب چغار رایچون «ژیدومستی» اسمنده غزته تائسیس ایتارگه قوشقان. ۱۷۰۳ نجی ییل ننگ ۲ نجی غنوارنده، روسیه ده برنجی غزته اولان، بو «ژیدومستی» ننگ برنجی نومری موسقواده باصیلوب چققان. بو، باشده اصلاویان حر و فاتنی ایله باصلمقده اولوب صگره لری عادی روسچه حرف ایله باصلمغه باشلامشدر. ژیدومستی ۱۷۱۱ نجی ییل غه قدر موسقواده، آندن صرک نوبت ایله آلماشنوب موسقواده و پتر- بورغده چیقمشدر ژیدومستی ننگ چغووی ییلگولی کونلرده بولما ینچه، طوغری کیلووینه قاراب اولمش و ۱۷۰۳ نجی سنه اچنده مجموعی ۳۹ نومر چیقمشدر.

«ژیدومستی» غزته سنده اوزون مقاله لر و بیوک محاکمه لر باصلمی، بلکه هرکیم ایچون ضرور و فائده لی بولغان قصه قصه معلوماتلرگه بیریل، باش طرفنده روسیه گه متعلق خبرلر و آخرنده چیت مملکتلرگه، تعلق واقعه لر یازیل و بونلرده روسیه ننگ چیت مملکتلرده، طور و چی سفیرلرندن کیلگان، یا که نیس و هوللان دیه غزته لرندن آلتغان خبرلر بولونا ایدی.

بیوک پتر بو غزته چغارو ایشینه زور

زىيوسىم

اسلام پانسيونى

حریت اعلاندىن بىرو بىر قاچ عدد مىلى غز تەلر مەيدانە چىقىدى. بونلارنىڭ ايسە ھەر بىرى مېرزالرمزدن، عالملمرزدن شكايت ايلرلر، فقط مېرزالر ايله عالملمر دە اولان قسور لقلرنىڭ سببلارنى تفتيش ايدنلرى وبونلر حقندە اولاقچى اصلاح نەدن عبارت ايدىكىنى سويليان لرى آزدر. بىن بو یردە علما حقندە اولاقچى بختلرى بىر طرفە قویوب، آنچق ضیالی خلقلمر مەز حقندە بىر اىكى جملە سويلمك فکرنەدەيم .

بزم ضیالیلمر مەز بو کوندە نە كندى ملنمزه ونەدە باشقە بىر ملتە قوشلمای «اصحاب اعراف» كىبى اورتا بىر یردە قالەشلردر. باشقە ملتلرنىڭ ضیالیلمرى ملت باشندە طوروب، ملتلرىنى ھەر طرفە يورتدىكلرى ومنفعتلى يوللرنى كوسنروب دلایل اولوب طور دقلرى حالده بزم ضیالی قارنداش لرمز، یا حالمزه سیرچى اولوب طور لرلر ویا كە بزلره «فاناتيك!» دپە قوللرىنى سلكوب اعراض ايلرلر .

آنلردە اولان بو حالنىڭ سببى ملتنىڭ حاجتنى، عادت ومعیشتنى، تیل وادبیاتنى بیلما- دپكلرىدر . ھەر نە قدر قارنداشمزدە اولسون

«عجایب حاللر» دپە بىر مقاله یازوب ، «ترجهان» غز تەسى، ملتنىڭ ایلروسندە بىز فکرنە اولان اىكى صنفى خلقلمزدن شكايت ایتىشىدى. بو اىكى صنفنىڭ بىرى مىلى مدرسە لرمزدن یتشمش اولانلر وایكنچىسى دە دولت مکتبلر ندىن یتشمش ضیالیلمر ومېرزالردر .

اوشبو اىكى صنفى خلقلمر ھەر قايسى بىرى بىرىنە بېگزه ميان اىكى باغنىڭ ميوە لرىدركە آنلرنىڭ اصول تربیەلرى بىر بىرلرىنە مخالفدر . بو ميوەلرنىڭ حاللرىنى آكلامش ابنای ملت شكايت ایتمك، آه وفغان كتورمك طبعیدر . فقط بونىڭ سببى ميوەلرنىڭ كندىلرى دكل بلكە تربیە ایدوب اوسدروچى باغباندر . باغبان تربیە ایدوب اوسدروچى ميوەلر بزلره یارایە چقمیدر ؟ ميوەلرنىڭ مقصودمزه موافق اولوب یتشمكلرى حقندە اجتهاد ایتدكمى ؟ باغبانە توصیە وتعلیمات ویردكمى ؟ بو سؤاللره «بوق!» جوابى ویرلور اولسه، ميوەلرنىڭ لذتسز اولدقلرى وبزم مقصودمزه یارامادقلرى ایچون شكايت ایدزگە حقمز یوقدر . بلكە بو یولده اولان شكايت كندىسى بزم اشلمزه بىر مانع اولور .

دیبه هر اشنی استخفاف ایتدک، خصوصاً دولت مکتبلرنده او قوچیلره نفرت ایلادک. اکثر مز آنلر ایله علاقه لرینی کیسدیلر، آنلرنک ساچ میوقلرینه، بروکه و پیندز اقلرینه تعرض ایدوب اوزلرینک موده لری اولان بیش بیللی دیا کون بشتنی قبول ایتدرمک غیرتنده اولندیلر، عالی اولان اسلامنی کیوم سالوم و صوریاتدن عبارت کوستردیلر، بناء علیه: آنلرده بز لردن نفرت ایندیلر وایکی آره آچیلوب قالدی.

غ. دوماده اولاچق اسلام اعضالربنک ملتنگ روحنی، حاجتلرینی وادیاتنی، اسلام فلسفه سینی کوزل بیلمکلری لازم ایدیکسی شمدی کوز ایله کورلوب بیلندی. بونکله برابر بر روس قدر روس تیلنی وبر یور یورست قدر روسیه نظاملرینی بیلمکلری ضرور ایدیکسی ده اثبات اولندی. روسچه بیلیمان وکیل، ملت حاجتنی بیان ایده آلمیه چق، ملتنگ عرف و عادتنی بیلیمان اعضاده ملت حاجتنی دو مایه عرض ایده بیاییه چکدر. دوما حارجنده دینی حاجتلر مزی مذاکره ایده چک وکیللر مزر وسچه سویله شورگه مجبور اولدقلری معلومدر. ۲۸ ملیون ترک ملتینگ وکیللری ملی تیلنی تاشلابده روسچه سویلا شورگه مجبور اولدق- لرینگ سببی ایسه لازم درجه ده ملی لسان بیلمادیکلریدر.

شمدی ملت ایچون هم روسچه هم ترکیچه گوزل بیلوچی، اسلام دینندن، ملی عرف و عادتلردن خبردار اولان یکیترلره احتیاج واردر. بویله کیسه لرنی مدرسه لر مزدن یتشدرمک ممکن دگل. زیرا بونلرنک حاللری پریشان اولوب، اصلاح و ترتیب فلان یوقدر. بونلرنی اصلاح ایتدک (اگرده ممکن اولسه)

تیلمزنی، عرف و عادتمزنی، حاجت وادیاتمزنی بیلمادیکی میرزا بزم ایچون نه اش کوستره بیلور؟ بلکه بزم ملتزدن شول قدر بیر افلاشمش اولاناری کورلورکه عرف و عادتلر مزی مکروه کورلر. حتی بعض دین قاعده لر مزی ده قبول ایتدک ایستمازلر. فقط بونلرده اولان بویله حال تربیه و معیشت اقتضاسیدر. میرزا افندی اسلامیتنی و اسلام فلسفه سینی بیلماش، حکمت قرآنیه دن تمام بی خبر قالمش، تربیه سینه روح اسلام فاتشماش، کوچکدن بیرو دماغنده اسلامنی مکروه کوره چک اورلقلر صالوب طورلمش، اسلام حکمتسز، روحسز کوسترله کلمش. کوچک وقتندن بویله تربیه ویرلمش ذاتن الوغ بولدیفی صوگ ملت فائده سینه نه کبی خدمتار امید ایدلنسون؟

کندی ملتزم بالاسنی کوچک بر یاشدن باشقلر قولینه تابشروب، هالینه اصلا دقت ایتمادک. علم حال و اعتقاد اوگر تهادک، حقیقی اسلامیتدن خبردار ایلمادک. آگاهه: «سنگ بیوک بر ملتنگ واردر، سنی انتظار ایلر، بیوک امید سنده در، روسلردن علم و معلومات آلوبده صوگره دن شونلرنی قورال ایدرک ملتنگه خدمت ایله!، ملتنگ استقبالی ایچون خدمت ایتدک سنگ بور چکدر، سن ملت اوغلیسن و صوگره ملتنگ یول باشچیسی اوله چقسین، لسان وادیاتنگ وار، دینک اسلام اولوب فلسفه سی ده بودر، قرآننگ حکمتی ده شودر!» دیبه تنبیه ایتمادک.

کوب زمانلر اوتدی، علم و معارفه اهمیت ویرمادک، معارف و هنرلرنی اسلامه عکس دیبه حساب ایتدک، زمان چرخندن غافل طوردق، «دین اشی دگل، اول نه ایچون کرک؟»

كشفيات و اخراعات

انسانلار ايلك زمانلرده كوزگه كورنمگان معنوى و روحانى نرسه لردن بحث ايتارگه بېك ياراتقانلر . مدنيت ترقى ايتدچە ، كوزگه كورينوب كشيگه فائدهسى تيه طورغان نرسه لردن كوبرەك بحث ايتە باشلامش لردن . مثلاً : اينه ، قايچى ، پكى ، صبان ، صوقا ، كورەك ، قازغچ ، اورو ، تگوكى نرسه لرنى ميدانغە چغار وچيلر نك خدمتلرنى ، بر طاقم معنوى و خيالى فكرلر ايله كتابلر طوترغان فيلسوفلر نك خدمتلر ندىن كوب آرتق اولديغى حالده اولگيلر نك اسملر يده معلوم توگل ، حالبوكه بو صوئفييلر نك نام و شهرت لرى دنيانى طوترغان . بو ايسه ، ايسكيلر نك مادييات كه اهميت ويرمىوب ، نظر تحقير ايله باقدلر ندىن ايلر و كلمش لردن .

مشهور فيلسوفلردن « سئق » : « حكمانك وظيفهسى روحانى نرسه لردن بحث ايدوب ، حكمننى مادي نرسه لر ايله پچرانماق » دى . بو ، اسكى حكيمه لرنك فكر يدر . حالبوكه صوئفييلر حكيملردن ، ۱۴۹۶ سنه ده گير ماندا ياده طوغان مشهور فيلسوفى « ده قات » : « بوش فكرلر ، بوش نرسه لر ايله شغللنمك ايسه ، اوزمگه فائدهسى تيه . جك نرسه لرنى حاصل ايتارگه طريشيق ؛ اوزمىنى احاطه ايتكان اشيانك ننه اولديغنى آكلارغە اجتهاد ايتيك ؛ صوتى ، هوانى ، طوفر ائنى ، اوتنى ، يولدز لرنى اوگره نيك و شول صورتله طبيعت كه خواجه بوليق » دى اگر اوشبو درست سوزلر ايسكىدن اعتبارغە آلفغان بولسه ، انسانلر دخيده كوبرەك و تيزرەك ترقى ايتكان بولورلر ايدى .

خيلى وقتلرە محتاج اولور . بو كونكى كونده مكممل صورتده ترتيبلى دولت مكنتلرى اولديغندن بونلردن استفاده ايدە طوررغە تيوشلى .

شونك ايچون ممكن قدر بالالارمىنى دولت مكنتلرينه ويررگه و بونكله برابر تربيه لرينه دقت ايلمك لازمدر . هر بر بيوك بيوك شهرلرده اسلام پانسيونلرى تشكيل ايدوب اسلام بالالرينى شونده تربيه ايلرگه ، اخلاق ، دين ، اعتقاد قرآن شريف و فلسفه اسلاميه تعليم ايدلنسون ، اسلام قاشنده مقدس اولان عبادتلرينى ايتدررگه اهميت ويرلسون ، تاريخ اسلام ، ادبيات تركيه جهلهسى اوگر دلسون ا اماهنر و فن اوفور ايچون بو بالالركيمنازيه ، ربالنى و باشقه لره يوررلر . ايشته بزم ايشمزه يارايه چق و ملت استقبالى اللرينه تابش رلاچق كيمسه لر اوشبو طريقه يتشدرلور .

اسلام پانسيونلرى آچار ايچون البته بايلق كرك ، فقط بويله اش تجارت بولى ايله اولنه چغندن شايد آچهه تابلنور . بوگا شروع ايدە چك ذاتلر ضرر دگل فائده كوره چكلردر . پانسيونلر آچارغە تيوشلى شهرلرده و اطرافنده اولان مسلمانلر شركتلر ترتيب ايدوب بوگا كرشوب كورسه لر هم ملت كه خدمت هم ده سودالرينى تايمين ايتش اولورلر . بزم سيبير ياده « سيمى » شهرنده اولان كك فورقاق بايلر مزده شركتلر ترتيب ايدە باشلاديلر . معلوماتلى و همتملى و غيرتملى اولان ياش بايلر ، پانسيونلر آچق حقنده شركت ترتيب ايتمكدن قورقماسه ار كرك .

اسلام پانسيونلر نده اخلاقلى و معلوماتلى ذاتلر نظارتلر نده اسلام روحى ايله تربيه لنىش بالالر ربالنيلر ، گيمنازيه لر حتى دارالفنون و آقاديمه لر بتر و ب چيقسونلر بونلردن فائده دن باشقه شى ماء مول اولميه چقدر .

و . انورى (زابسان)

تقریریں

«شورا» دنیاغہ آباق باصار باصمازده ایکی دانه رفیقلمری هم دنیاغہ تشریفی ایتدیلمر. بونلرننگ بری «معلومات محکمہ» شرعیہ اورنبورغیہ، ژورنالی اولوب، اوفا شهرنده اداره روحانیہ اسلامیه طرفندن وایکنچیسیدی «تربیه» اسمنده اولوب، فزان شهرندن فخر بانو خانم کزا کوا طرفندن نشر اولنور.

«معلومات محکمہ» شرعیہ اورنبورغیہ رسم خطلمرینک بوز وقلغی، مبارتلرینک چهغشسز- لغی، چینلرینک تارلغی، طش کالغدینک فنالغی ایله ملی غزتلمر طرفندن انتقاد ایدلیدی. بویل تنقیدلر، دینی محکمہ ننگ ژورنالینک گوزل اولماقنی آرزو ایدن وایکنچی عبارتله دوستلری طرفندن اولمشدر. دشمن، هیچ وقت دشمنینک اصلاح اولنمه سنی ایستماز. شول جهتدن بو ژورنالینک هیئت تحریریه سی وناشری شاید اوشبو طوغرو لرغہ دقت ایدر واصلح چاره لرینه کرشور. «العصر الجدید» ژورنالنده ع. توقایوفننگ بر شعرنی اوقود یغمزده علی اصغر افندی الغفوری: «ایمدی بونندن صوگ، شعرلرنی باصدمق طو- غروسنده هیدر افندیلمرده بر قدر احتیاط ایدرلر، بولور بولماز شاعرلرگه سوزده بوق!» دبه شیدی. مگرده اوشبو ژورنالینک برنچسی بپتنده اولان شعرنی کوردیکمزده علی اصغر

افندینگ فکری یاگلش اولدیغنی بیلدک. فقط «معلومات محکمہ» شرعیہ اورنبورغیہ ده کوسترلمش قصور لقلرنک بر قدر یسی بحر لرگه دگل «اوا» شهرینه عائددر. اسلام مطبوعاتی نقطه نظرندن اوفا شهری فزاندن دگل حتی اورنبورغ شهرندن ده بر قدر توبان درجه ده در. اسلام اثرلرینک گوزل صورتده دنیاغہ چیقمه سی ایچون بو طوغروده اجتهادنی صرف ایدن مطبعه لرنگ بولنمه سی شرطدر. اوفا شهرنده بویل بر مطبعه وارلغی معلوم دگل. «معلومات محکمہ» شرعیہ اورنبورغیہ، آخربنه اهل اسلام روزه و بایراملری حقنده کالیندار ترتیب ایدلنوب قوشلمشدر. بوگا هم کوز صالوق. اهل حساب اوتوز ییلنک ۱۱نی کبیسه حساب ایدوب، کبیسه ییللرنده ذوالحجه نی ۳۰ کون وعادتی ییلرده ۲۹ کون اعتبار ایدرلر. اما محرم بونلر نظرنده هر وقت ۳۰ کون حساب ایدلنور. کبیسه ییللری ایسه ۳-۶-۸-۱۱-۱۴-۱۶-۱۹-۲۲-۲۵-۲۷-۳۰ نچی ییللردر. بونده ایسه اسلام حسابچیلری متفقدر. فقط بعضیلر ۱۶ نچی ییل اورنینه ۱۵ نچی ییلنی کبیسه اعتبار ایدرلر. بوگا کوره ۱۳۲۵ نچی ییل ذوالحجه سی ۲۹ دن دگل بلکه ۳۰ کوندن حساب ایدلمک لازمدر.

کبیسه ییللرینه مخصوص اوله رق ذوالحجه ایله محرم هر ایکسی ۳۰ کوندن سانالور ایسه ده اهل حساب یاناشه اوله رق ایکی آینی ۲۹ صانا- مازلر. صوبرانیه، مذکور کالیندارنی جزا فا دگل بلکه برر قاعده اوزرینه بنا ایدرک ترتیب

ایتمشدر. زیرا جزا کالیندار ترتیب ایتمک حساب فنینه جنایت اولور. حساب عالمیری بویله اشلرگه اصلا رضا اولماز لر.

بناء علیه صوبرانیه، اوشبو قاعه لرنی ژورنالنگ کله چک نومیرلرنده بیان بیورسه بزده اوز خطا لرمزنگ نه یرلرده اولدیغنی بیلوب تصحیح ایلر ایدک.

« تربیه » مجله سی، مطبوعات دنیا سینه اوزینگ اسمینه موافق صورتده کررگه موفق اولمشدر. یازو چیلری گوزل مقاله لر حاضرلشدر و رسم خطلرینه ده خیلی دقت ایدوب، مطبعه ده تصحیح ایتدررگه ینشمشاردر.

« تربیه » ننگ اوشبو برنچی نومیرنده اولان: اوگره نو واوگره تو آدم بالاسنه طبیعیدر، حاضرگی هم بولاچق آنالرغه نصیحت، معلم و معلمه لره عائد، حفظ صحت، یگی کتابلر حقنده تنقید، بالالر ایله طبیعیات طوغر و سزده مذاکره مقاله لری اگ گوزل و هر وقت « تربیه »

مجله سنده مذاکره ایدلورگه نیوشلی اولان بحثلردر.

ملتمز خصوصا خاتون و قز لر مز آراسنده تارالمش اوهام و خرافاتی بتررگه سبب اولاچق نصیحتلر یا خود حکایت و رومانلر، « تربیه » ده کوبراک یازلمه سی مطلوبدر. زیرا بو شیلر تربیه ایچون نیگز لردر. نیگز اولمادیغی حالده بناده کوب حکمت کورلماز.

طولستوی بیوک بر آدم ایدیکنده شبهه یوق. قطای خبرلری ده بتون بتونه اهمیتسز دگلدر. شویل ایسه ده بز، « تربیه » مجله سنده ابن حزم، ابن مسکویه و غزالی کی ایسکی اسلام اثرلرندن کوبراک ترجمه لر اولنمقنی ایستر ایدک.

« تربیه » مجله سی اوشبو روشننده دوام ایتدیکی حالده پک کوب تارالورغه و پک کوب اوقولورغه نیوشلی برنشریاتمزدر. الله تعالی دوام و رواج ویرسون!

جهان گیر خان

(۱۲۶۱ - ۱۸۴۴)

قزاق خانلرینگ، دشت قنچاقده حکومت
سورمش جوجی عائله سینگ و مشهور چنگز
خان نسلندن اولان خانلرنگ خاتمه سی اولان

۱۸۴۴ تار یخنده وفات ایتدی .
بونگ وفاتندن صوگ اول طرف قزاقلری
استر خان گوپیر ناسینه تابع اولمغله بتون بتونه
روسیه اداره سینه کر مشدر .
جهان گیر خاننگ محمد جان مفتی قزی اولان
فاطمه اسملی خاتونندن اوشبو کونک احمد سلطان،

جهان گیر خان

عبید الله سلطان اسمنده اوغللری سلامتدرلر .
ایلك حالنده «بورسا» اسملی اورنده دفن
اید لنوب، صوگره دن «خان اورداسی»
اسملی اورنغه کوچر له مشدر .

اوشبو جهان گیر خان ابن بوکای خان ابن نور
علی خان ابن ابو الخیر خان، خان اورداسنده
خان اولوب، روسیه طرفندن تصدیق ایدلشیدی .
کنیرال مایور رتبه سی ایله اوشبو منصبده یکر می
ایکی ییل طوردی و ۴۲ یاشنده وقتنده

اشعار

بالالار ایده مکتبه!

(کویگه صالحی اوقغان آرتق)

بالالار ایده مکتبه
 اتچ قچقردی کوبدن!
 نزلگز کیل رتکه
 فارادی فو باشدا کوکدن!
 فوشلار فورنلار هم کشی
 هر فایسی اش باشلادی
 هر کمنگ بار بر اش
 بره وده اشدن قاچمادی
 باق: قهرسقا یوک طاشی،
 بال فور تقایی - طاتلی بال
 فوشقای اویاغا موک طاشی
 فوشدان فورتدان عبرت آل!
 باصودا فردا اش طولدی
 اویانب اورمان شاولیدر
 طوقران کوبدن طوقلدی
 صاندوغا چقای صایریدر
 آوچیلار آو سالالار ...
 بالقاونی الله یاراتمی
 بسم الله دیب بالالار
 باشلاغز نیز صاباقنی!

(ترجمه) دردمند.

آخرت دارسعادتدر.

حوادثدن حیاتک حاصلاتی درد، حسرتدر
 نظر دقت ایدر سہک وصلتنہ عین فرقتدر
 نظر اربابنہ دنیا خرابہ زار عبرتدر
 معارف گلشنندہ نابینایہ کرچہ جنتدر

§

ندن؟ بیلیم نفوسک طول عمرہ خواہش، شوقی
 اجل بازارینگ بیلیم نہ پردہ راحت، ذوقی
 بلیات ایلہ طولیشکن کشینگ تحت ایلہ فوقی
 نسلی بخش اولان انسان ایچون امید دولتدر

§

امیدگر اولماسیدی زندہ کانه قیمت اولمازدی
 نظام، انتظام عالم ایلہ دولت اولمازدی
 حیثیقلہ شجاعت ہیچ کشی یه زینت اولمازدی
 ویرن قیمت حیاته طول آمال سعادتدر

§

باشار هر کیم امیدک ظل ویرانندہ غفلتہ
 کچر عمر عزیز ی واهی افکار و جهالتہ
 یومار اول عاقبت دوچشمینی یاس ایلہ حسرتہ
 وداع ایلر حیاته، حاصلی آنچق ندامتدر

§

کله مہد جهانہ آغلار امیدیلہ هر صبیان
 املسزمی شبابت کونلرینی بیکلیان غلمان؟
 کورنچہ عاقبت آمالینگ بطلاننی انسان
 بنہ دیرکم: «ہز مچون آخرت دارسعادتدر!»

محمد صادق.

لکن سندن آیریلوب طورسهم آره مزدهغی
مجهتمز کیهور دیب قورقام .
خاتون - قورقماکز افندم، قورقماکز
آیریبوب نه قدر اوزاق طورسه ق آره مزدهغی
مجهت شول قدر آرتور!

لطائف

سوداگر و معلم

سوداگر: زمان بوزولدی، مکتبلرده
اوقوچی بالالره - آربا، چانا، آت بارا -
کبی معناسز نرسه لر اوقوته باشلادیلر.
معلم: نه شی اوقوتسونلر ایدی؟
سوداگر: ایمان اوقوتسونلر ایدی.
معلم: بالالرکزه ائک ایلک ایمان سوزلری
اوگرتمای نیچون: آنا، آنا، اللی، بللی،
بابا... دیه اوگرندکوز؟ ایمان اوگرترکه کرک
ایدی!

سوداگر: نیل یگی اچلدیغی وقت بالالار
شویله سوزلر اوگرنه چکلری طبیعیدر.

معلم: ائک ایلک اوقورغه باشلامش
بالالرنکده اوزلرینه ایلکدن معلوم اولان:
آربا، چانا، آت بارا - کبی سوزلردن
درس اوقومقلری وشونلر یاردمی ایله باشقه لره
یتشمکلری طبیعیدر.

سوداگر: آنسی درست، شویله ایسه ده
آربا، چانا، آت بارا - یرینه ایمان اوگرترکه
کرک ایدی.

معلم: سز - ییل تگرمای ایدیکن بیله سزده،
بواسی نه یرده دیه صوریسز!

— عثمان افندی بیک عقلی و فکری بر
کشیدر.

— بولور، اشانام. چونکه عقل و فکری
هیچ بر یرکه صرف ایتکانی یوق. گل اوزنک گنه
جیا بارغاچ کوب بولسه ده عجب تو گل!

خاتون ایله ایر آره سنده

خاتون — بیلیم که بزنگ بو بالامز
بو قدر خلقسزلقنی قایدن آغاندر، البته بندن
تو گل ایندی.

ایر — درست آیته سن خاتونم، چونکه
سینگ خلقسزلغک اولگیچه بتون کوینچه اوز
کده در، اصلا کیهوگانی یوق!

فرانسه محررلردن بری: «محررلرنک
اجماخی یازمق، اعرافلری یازغان یازولرن
اوزلری بر قات اوقوب باقمق وجهتملریده
مطبعده گی حرف تزوچیلرنک یا کشلرینی
توزه تمکدر» دیه ایکن.

آتمش باشنده گی بر آدم بر فارغه
طوتوب اوینه آلب قایتوب بارا ایکن. بونی
نیچون طوتدیگز؟ دیه صور اوچیلرغه: «فارغه
نی اوچیوز بیل یاشی دیلر، شونک درست
بولوب بولماون تجربه ایدوب باقماقی بولامن،
دیمشدر!

خسته یاتوچی بر قصاب اوزینک خاتوننه:
«اگر بن اوله فالسهم، شول اوزمزنک پریکا
شچکمز حمیداللهغه بارووک موافق بولور»
دیدکده، خاتون: آییو، آییو، اوزمه شولای
ایسابلاب طورام شول، دیمشدر!

563

ناشرلری: محمد شا کر و محمد ذاکر رامیفلر.
محوری: رضا الدین بن فخر الدین.

ایر ایله خاتون آره سنده
ایر - جانم، من سیاحتکه کیتما کچی بولام،

« وقت »

اورنبورغده هفته ده اوچ مرتبه چغا
طورغان ملی، ادبی سیاسی غزته در .
بیلق حقى : ۴ صوم آلتى آیلق ۲ صوم .
اوچ آیلق ۱ صوم ۲۰ تین .

آدرس :
Оренбургъ ред. «ВАКТЪ».

ترجمان

باغچه سراين هفته ده ايکي دفعه چغا طورغان
ملی، ادبی، سیاسی غزته در .
بیلق حقى ۴ صوم، وياروم بیلق ۲ صوم .
آدرس : Г. Бахчисарай, Таврич.
губ. въ редакцію газеты
«Переводчикъ»

« تربيه »

يکي ژورنال . فزائده اون بش کونده برچغا
طورغان تعليم و تربيه دن باحث مجله اسلاميه در .
بهاسی : بیلقی شاگردلر ایچون ۳ صوم ،
آلتی آیلق ۱ صوم ۵۰ تین . باشقه لر ایچون
۳ صوم ۶۰ تین آلتی آیلغی ۱ صوم ۸۰ تین .
آدرس : Казань, редакція, журнала
«ТЯРВІЯ» . номера Болгаръ.

« ايدل »

آستراخانده نشر اولنور ادبی ،
اقتصادی ، سیاسی و ملی غزته در .
بهاسی : بیلقی ۴ صوم ، آلتی آیلغی
۲ صوم . اوچ آیلغی ۱ صوم ۲۰ ،
بر آیلغی ۵۰ تین .

آدرس : Астраханъ .
Редакция газ. „ИДЛЬ“

« ملا نصرالدين »

تفلیس شهرنك چغا طورغان گوزل
رسولی ، کولکولی ژورنالدر .
حقى بر بیلق ۵ صوم ؛ ۶ آیلق ۳ صوم ؛
۳ آیلق ۱ صوم ۶۰ تین .

آدرس : Г. Тифлисъ
ред. «Молла-насрет-динъ»

« ارشاد »

باکوده شمديک هفته ده اوچ دفعه
چغا طورغان
سیاسی ، ادبی علمی ، اقتصادی ،
اجتماعی غزته در .
بیلق حقى ۷ وياروم یلق ۵ صوم .
آدرس : Г. Баку, въ редакцію
газеты «Иршадъ» .

اوشبو نومر «شورا» نك مندرجه سى

- جانى بك خان. (ر. ف.)
برمستشرقك سياحتى ثوره لرى (ى. آ.)
اوزمىزگه عائد. (ر. ف.)
روسىه مسلمانلارنده مكتب، معارف وادبيات (ف. ك.)
الازهر مدرسه سى.
روس ادبياتى.
اسلام پانسیونى. (و. انورى)
تقرىظ وانتقاد. (ر. ف.)
جهانسكر خاننك رسمى وترجمه حالى.
اشعار: بالالار ايدىه مكتبه. (دردمند)
» : آخرت دار سعادتدر. (م. صادق.)
لطائف.

نسخه سى بره ملب ۲۰ تىن

اورنبورغ

« كرىموف ، حسينوف و شركاسى » نك پاراواى باصه خانه سى .

۱۹۰۸